

Västerås stads handlingsplan för kemikalier 2020-2025

Antagen av kommunfullmäktige den 1 oktober 2020

DNR: 2019/01067

INNEHÅLL

Sammanfattning	4
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Avgränsning	5
Ansvar, genomförande och uppföljning	5
Begrepp och definitioner	6
Problembeskrivning	8
Utgångsläget i Västerås	9
Pågående kemikaliearbete	10
Information och dialog	10
Upphandling av varor och tjänster	10
Prövnings- och tillsynsmyndighet	10
Teknisk verksamhet	11
Miljögiftsövervakning	12
Befintliga mål, planer och lagstiftning	13
Handlingsplanens prioriteringar	16
Prioriterade varu- och produktgrupper	16
Prioriterade kemiska ämnen	19
Mål och åtgärder	20
Inriktningsmål	20
Effektmål	20
Åtgärder	20
Läsanvisning	20

Program	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet med utvecklingen av Västerås som ort inklusive koncernen Västerås stad
Policy	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet i koncernen Västerås stad
Handlingsplan	anger strategier och konkreta åtgärder för att nå den politiska viljeinriktningen och fastställda mål på olika nivåer i organisationen
Riktlinje	säkerställer ett riktigt agerande och en god kvalitet i handläggning och utförande i koncernen Västerås stad

1. Den totala mängden särskilt skadliga ämnen ska minska	21
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	21
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	22
FORTSATT ARBETE.....	23
2. Exponeringen för skadliga ämnen ska minska	27
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	27
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	28
FORTSATT ARBETE.....	29
3. Konsumenters kunskap om kemikalier ska öka	33
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	33
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	33
FORTSATT ARBETE.....	34
4. Öka informationen och tillsynen av verksamheter med inriktning på kemikalier i varor och produkter.....	36
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	36
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	37
FORTSATT ARBETE.....	38
5. Öka Västerås stads samverkan med andra aktörer i samhället	41
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	41
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	41
FORTSATT ARBETE.....	42
6. Öka samverkan mellan Västerås stads förvaltningar och bolag.....	44
EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER.....	44
UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER	44
FORTSATT ARBETE.....	44
Bilaga 1. Finansiering.....	45
Bilaga 2. Lokala fokusämnen	49
Bilaga 3. Kriterier för prioriterade kemiska ämnen	51
Uppdragets organisation.....	53

Sammanfattning

Produktionen av kemikalier ökar ständigt och är starkt kopplad till vår livsstil. Med åren har miljö- och hälsoproblem orsakade av kemikalier också antagit en ny skepnad. Det är inte längre industrier och miljöfarliga verksamheter som är det enda problemet – även de varor och produkter som används i våra hem, skolor och på våra arbetsplatser bidrar idag till spridning av skadliga ämnen. Trots att det tillkommit lagstiftning som begränsar användningen av vissa ämnen som förr orsakade stora problem så utsätts vi idag för ett betydligt större antal kemiska ämnen i vardagen än tidigare.

Västerås stads första handlingsplan för kemikalier antogs av kommunfullmäktige i december 2014 och omfattade perioden 2015-2020. Under denna tid har ett flertal betydande åtgärder genomförts. Bland annat har samtliga klassificerade kemikalier som används i stadens egna verksamheter inventerats och dokumenterats, giftiga PCB-fogar i stadens fastigheter har avlägsnats och ett stort arbete har utförts för att förbättra förskolemiljön för barn, som är en prioriterad målgrupp i handlingsplanen.

Denna reviderade version gäller till 2025 och innehåller ett flertal nya åtgärder för att ytterligare driva på den positiva utvecklingen. Genom uppföljning av tidigare åtgärder har särskilt fokus också kunnat riktas mot de områden som varit svåra att uppnå förändringar inom, såsom substitutionsarbetet. Stort fokus kommer även fortsättningsvis att läggas på upphandling av varor och tjänster, som är en nyckel till ett minskat kemikalieanvändande inom stadens verksamheter.

Syftet med handlingsplanen är att skapa gemensamma prioriteringar och att driva på kemikaliearbetet i Västerås. Det övergripande målet är att förekomsten av miljö- och hälsoskadliga ämnen i luft, mark och vatten ska minska. Åtgärderna ska genomföras av stadens förvaltningar och kommunägda bolag för att förebygga risker och framtida kostnader som orsakas av kemikalier. Målstrukturen är uppbyggd av följande sex inriktningsmål som anger vilken inriktning kemikaliearbetet ska ha inom olika områden:

1. Den totala mängden särskilt skadliga ämnen ska minska
2. Exponeringen för skadliga ämnen ska minska
3. Konsumenters kunskap om kemikalier ska öka
4. Öka informationen och tillsynen av verksamheter med inriktning på kemikalier i varor och produkter
5. Öka Västerås stads samverkan med andra aktörer i samhället
6. Öka samverkan mellan Västerås stads förvaltningar och bolag

I handlingsplanen har ett antal varu- och produktgrupper identifierats som ska användas för prioritering i stadens kemikaliearbete. Målet är att med olika verktyg och styrmedel byta ut skadliga ämnen i produkter och varor mot bättre alternativ. I detta arbete används Kemikalieinspektionens PRIO-databas som innehåller utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Vid stadens upphandling av varor och tjänster ska ämnen upptagna på EU:s kandidatförteckning samt hormonstörande ämnen upptagna på Chemsecs SIN-lista användas för att ställa krav på leverantörer.

Inledning

Bakgrund

Den nationella kemikaliepolitiken utgår från miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö vars övergripande syfte är att minska förekomsten av miljö- och hälsoskadliga ämnen i samhället. Målet Giftfri miljö har även starka kopplingar till de globala hållbarhetsmålen i FN:s Agenda 2030, som spänner över en stor bredd av samhällsutmaningar. I Västerås gav kommunstyrelsen 2013 stadsledningskontoret i uppdrag att ta fram en handlingsplan för kemikalier. Handlingsplanen grundades på det dåvarande miljöprogrammets fokusområde för skadliga ämnen som angav att Västerås stad ska arbeta aktivt för att minska mängden och spridningen av miljö- och hälsoskadliga ämnen. Miljöprogrammet kommer att ersättas av Västerås stads program för ekologisk hållbarhet som beskriver ett framtida Västerås där ett aktivt kemikaliearbete bedrivs för att förhindra skadlig påverkan på människors hälsa och på den biologiska mångfalden. Det innebär att gifter inte sprids och att luft, mark och vatten inte förorenas av skadliga ämnen. Staden ska bedriva ett effektivt tillsynsarbete och förse allmänheten med tillförlitlig miljöinformation så att alla som bor och verkar i Västerås kan göra medvetna val som minskar den ekologiska belastningen.

Syfte

Syftet med handlingsplanen för kemikalier är att skapa gemensamma prioriteringar och att driva på kemikaliearbetet i Västerås, såväl inom organisationen Västerås stad som i kommunen. Åtgärderna i handlingsplanen ska genomföras av förvaltningar och kommunägda bolag för att förebygga risker och framtida kostnader som orsakas av kemikalier. Handlingsplanen ska bidra till att uppfylla målen i Västerås stads program för ekologisk hållbarhet och komplettera stadens befintliga handlingsplaner inom miljöområdet. Handlingsplanen ska också fungera som ett planeringsunderlag med syfte att bidra till en giftfri miljö.

Avgränsning

Handlingsplanen är begränsad till de områden som Västerås stad har rådighet över. Hit räknas även det geografiska område som staden ansvarar för. I de fall staden inte har rådighet är en viktig uppgift att påverka andra aktörer genom informationsinsatser och samarbete för att lyfta kemikaliefrågorna såväl lokalt som på regional och nationell nivå. Med Västerås stad avses alla kommunala förvaltningar och bolag.

Kemikaliehandlingsplanens mål och åtgärder avgränsas även mot de områden som berörs av stadens andra handlingsplaner. Till exempel handlingsplanerna för förorenade områden, avfall och luftkvalitet.

Ansvar, genomförande och uppföljning

Kommunstyrelsen har det yttersta ansvaret för handlingsplanen. Arbetet med genomförande och uppföljning av handlingsplanens mål och åtgärder organiseras av miljö- och konsumentnämnden. Arbetet leds av kemikaliesamordnaren som tillsammans med representanter från ett flertal av stadens förvaltningar och kommunägda bolag bildar en tvärgrupp.

Handlingsplanens mål och åtgärder ska följas upp årligen. Ett underlag för uppföljning tas fram av kemikaliesamordnaren tillsammans med berörda förvaltningar och bolag. För varje åtgärd i handlingsplanen anges vilken nämnd eller vilket bolag som ansvarar för att åtgärden budgeteras och genomförs. Kemikaliesamordnaren ansvarar för att en ny handlingsplan tas fram till 2025.

Begrepp och definitioner

Bekämpningsmedel: Kemiska eller biologiska produkter som är till för att skydda egendom eller människors och djurs hälsa genom att förhindra att djur, växter eller mikroorganismer orsakar skada. Ett bekämpningsmedel kan vara antingen ett växtskyddsmedel eller en biocidprodukt.

Biocidprodukt: Bekämpningsmedel som används mot levande organismer för att till exempel döda eller avskräcka. Exempel på biocidprodukter är båtbottnfärg, råttgift, myggmedel och konserveringsmedel.

Bioteknisk organism: Produkt som har framställts särskilt i bekämpningssyfte eller annat tekniskt syfte och som helt eller delvis består av eller innehåller levande organismer, till exempel virus eller nematoder.

CAS-nummer: Identitetsnummer för kemiska ämnen som tilldelats av kemistorganisationen Chemical Abstract Services.

Chemsec: Internationella kemikalieseekretariatet. En samarbetsorganisation för miljöorganisationer med syfte att driva på utfasningen av skadliga kemiska ämnen. Chemsec står bland annat bakom SIN-listan.

Cirkulära system: Att kunna ta tillvara på råvaror och resurser istället för att kasta bort dem efter användning. Frånvaro av skadliga ämnen i material är en förutsättning för cirkulär ekonomi och uppfyllnad av de globala målen.

CMR-ämnen: Ämnen som är cancerogena, mutagena (skadar arvsmassan) och reproduktionstoxiska (skadar fertiliteten, är fosterdödande eller fosterskadande).

CLP-förordningen: CLP, eller EU:s CLP-förordning, gäller klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar. Reglerar bland annat vilka farosymboler och fraser som ska användas vid märkning.

ECHA: Den europeiska kemikaliemyndigheten.

Emissioner: Innebär att kemiska ämnen som ingår i varor kan läcka ut och spridas under varans livscykel – vid tillverkningen, när varan används eller när den blir till avfall.

Förorenaren betalar: Innebär att det alltid är den som orsakar eller riskerar att orsaka en miljöstörning som ska bekosta de förebyggande eller avhjälpande åtgärderna.

Försiktighetsprincipen: Innebär att risken för skador och olägenheter medför en skyldighet att vidta åtgärder som behövs för att negativa effekter på hälsa och miljö ska förebyggas, hindras eller motverkas.

Kandidatförteckningen: REACH-förordningens lista med särskilt farliga ämnen (SVHC). Ämnen som kan föreslås till kandidatförteckningen är ämnen som har egenskaper som kan medföra allvarliga och bestående effekter på människors hälsa och miljön.

Kemikalier: Det som benämns som kemikalier är det som i allmänhet kallas kemiska ämnen eller kemiska produkter. Med kemikalier avses det som har framställts eller utvunnits för kommersiella ändamål.

Kemiska ämnen: Ett ämne definieras som ett kemiskt grundämne eller föreningar av detta ämne i naturlig eller tillverkad form.

Kemisk produkt: En blandning bestående av två eller flera ämnen. Exempel på kemiska produkter är rengöringsmedel för städning, lim, smörjolja och lösningsmedel.

Klassificerade kemikalier: Vissa kemiska produkter har skadliga egenskaper som behöver kommuniceras för att minska skaderisken. Produktmärkning, transportmärkning och säkerhetsdatablad ska upplysa användare om farorna. Till exempel att de är miljöskadliga, frätande eller giftiga.

Mikroplast: Plastpartiklar mellan 1 nm och 5 mm som kan vara primära (tillverkade i liten storlek) eller sekundära (bildade genom slitage av större plastföremål eller genom nedbrytning av plastskräp i miljön).

PBT-ämnen: Ämnen som är långlivande (tar lång tid innan de bryts ner), bioackumulerande (ansamlas i högre koncentrationer ju högre upp i näringskedjan de kommer) och toxiska.

Perfluorerade ämnen och PFAS: Långlivade ämnen som används för att skapa ytor som är släta samt vatten-, fett- och smutsavvisande.

Polymerer: Polymerer är kemiska föreningar som består av mycket långa kedjor byggda av upprepade mindre enheter.

PRIO-listan: Webbaserat verktyg framtaget av Kemikalieinspektionen. Verket används för att prioritera bland särskilt skadliga ämnen och kategorisera dessa till två grupper utifrån deras egenskaper – utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen.

Prioriterade riskminskningsämnen: Ämnen som har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet.

REACH: Den europeiska kemikalielagstiftningen. REACH står för registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier. Bestämmelserna i REACH omfattar kemiska ämnen, både ämnet som sådant och när ämnet ingår i en blandning.

Revaq: Ett certifieringssystem som drivs av Svenskt Vatten med syfte att bland annat minska flödet av skadliga ämnen till reningsverken. Mälarenergis uppströmsarbete ingår i Revaq.

SIN-listan: SIN-listan är framtagen av Chemsec och består av ämnen bedömda enligt samma kriterier som kandidatförteckningen. SIN-listan är ett verktyg för de företag och organisationer som vill ligga steget före lagkraven.

Skadliga ämnen: Ämnen som är klassificerade enligt CLP-förordningen som giftiga, allergiframkallande eller på annat sätt skadliga för människors hälsa eller miljön. Klassificeringen anger ämnets inneboende skadliga egenskaper.

Substitution och substitutionsprincipen: Utbyte av ett miljö- och hälsoskadligt ämne mot ett mindre skadligt ämne eller annan teknik.

Särskilt farliga ämnen (SVHC): Med särskilt farliga ämnen avses ämnen som är CMR, PBT eller vPvB, samt ämnen med andra allvarliga egenskaper som inger motsvarande grad av betänklighet. Ämnen som är kraftigt allergiframkallande, hormonstörande ämnen samt metallerna kvicksilver, kadmium och bly räknas till gruppen med särskilt farliga ämnen i miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö.

Toxisk: Giftig.

Utfasningsämnen: Ämnen med så allvarliga egenskaper att de inte bör användas.

Varor: EU:s kemikalielagstiftning REACH definierar en vara som "ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilket i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion". Exempel på varor är leksaker, datorer, möbler, fordon och byggprodukter.

vPvB-ämnen: Ämnen som är mycket långlivade (tar mycket lång tid innan de bryts ner) och mycket bioackumulerande (ansamlas i högre koncentrationer ju högre upp i näringskedjan de kommer).

Växtskyddsmedel: Bekämpningsmedel som i huvudsak används för att skydda växter och växtprodukter inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsbruk.

Problembeskrivning

Produktionen av kemikalier i världen har ökat konstant sedan 1940-talet. FN konstaterar att kemikalieproduktionen och användningen är starkt kopplad till världsekonomin och vår livsstil, med ökad konsumtion av allt från enkla förbrukningsvaror till avancerad hemelektronik och byggvaror. Med åren har miljö- och hälsoproblem orsakade av kemikalier också antagit en ny skepnad. Det är inte längre industrier och miljöfarliga verksamheter som är det enda problemet – även de varor och produkter som används i våra hem, skolor och på våra arbetsplatser bidrar idag till spridning av skadliga ämnen. Detta innebär att vi utsätts för ett betydligt större antal kemiska ämnen i vardagen än tidigare, trots att det tillkommit lagstiftning som begränsar användningen av vissa skadliga ämnen.

Mängden kemiska ämnen tillsammans med mängden varor och produkter bidrar till att området är svårt att överblicka. Ingen vet exakt vilka ämnen som är ofarliga och vilka som kan ge skadliga effekter. Många kemikalier fyller viktiga behov men utvecklingen har skett utan tillräcklig hänsyn till ämnens påverkan på människor och miljön. Det är viktigt att påpeka att det endast är läkemedel och bekämpningsmedel som prövas och godkänns av myndigheter innan de får säljas.

Kemiska ämnens inneboende egenskaper har olika karaktär. En del kan ge effekt vid en liten tillfällig exponering medan andra ger effekt när människor eller miljön exponeras under lång tid. Kemiska ämnen kan även ackumuleras i levande organismer och reagera på oväntade sätt med varandra i så kallade cocktaileffekter. Känt är att kemiska ämnen kan påverka en rad system i kroppen och den vardagliga exponeringen misstänks ligga bakom en del av den ökade mängden av cancer- och diabetesfall i samhället. Forskare har även hittat samband mellan kemikalier och svårigheter att få barn, skador på nervsystemet, fetma och allergier.

Barn är särskilt känsliga för påverkan av kemikalier och riskerar dessutom att få i sig förhållandevis högre halter kemiska ämnen än vuxna. Det beror på att barn äter, dricker och andas mer i förhållande till sin kroppsvikt. Vissa kemiska ämnen binds till damm vilket innebär att små barn som utforskar världen krypande lättare får i sig dessa. Detsamma gäller för kemiska ämnen som avges från saker som små barn suger och tuggar på. Barn är också särskilt känsliga eftersom kemikalier kan störa de komplexa hormonella system som ska samspela för att säkra en normal utveckling. Detta gäller i synnerhet under fosterstadiet och hos små barn på grund av den snabba utvecklingen av olika organ, men också hos större barn fram till och under hela puberteten.

Många av de kemikalier som ingår i varor och produkter frigörs i samband med att de produceras, används eller blir till avfall. Beroende på hur hårt de är bundna till materialen kan de läcka ut i olika grad. Det som släpps ut idag kan ge effekter först inom ett eller ett par decennier. Det kan också ta mycket lång tid innan de åtgärder som sätts in ger resultat, särskilt när halterna av kemikalier har byggts upp under många år.

En ny aspekt i kemikalieproblematiken är plast. Förutom problemet med spridning av plast i miljön, samt att plast oftast består av icke förnybara råvaror, så är det ett material som i stor utsträckning innehåller skadliga kemiska ämnen. Dessa ämnen är oftast inte bundna till polymererna, vilket innebär att de lättare kan läcka ut till omgivningen från plast än från andra material. Dessutom utgör tillsatserna, de så kallade additiven, ofta en stor del av plasten, ibland upp till halva plastens vikt. All plast är dock inte dålig – med rätt plast på rätt ställe och bättre möjligheter till återvinning är det ett material som kan komma att användas på ett mer hållbart sätt för miljön.

Utgångsläget i Västerås

Flödet av kemikalier i Västerås är diffust och härstammar från flera olika källor. Vår lokala situation är på många sätt lik den nationella. I egenskap av gammal industristad har vår miljö också präglats av de verksamheter som tidigare bedrevs här. Ytbehandlingsverksamheter, metallbearbetning och gjuterier har bidragit till att det idag finns en rad kemiska ämnen i vår omgivning. Bland annat grundämnena bly, koppar och zink. Som föroreningar i mark och vatten kan dessa ämnen påverka miljön under lång tid. Dagens verkstadsindustrier har bättre kontroll och användningen av ämnen som tidigare släpptes ut begränsas nu av lagstiftning.

I dagens Västerås har vägtrafik, byggprodukter och konsumentvaror störst miljöpåverkan i form av spridning av skadliga ämnen. Det innebär att användningen av kemikalier är starkt kopplad till vår livsstil och att västeråsarna har en aktiv roll i spridningen. Det finns idag ca 63 000 personbilar och ca 5 800 lastbilar registrerade i Västerås. Till dessa bör även de tiotusentals fordon som varje dygn trafikerar E18 på väg genom Västerås samt alla leasingbilar som är registrerade utanför Västerås men som används här inkluderas. Vårt läge vid Mälaren medför också att fartyg och båtar är ett vanligt fortskaffningsmedel. Tillsammans sprider dessa transporter (med tillhörande bilvårdsmedel, drivmedel, oljor, båtbottnfärger med mera) miljöföroreningar till luft, mark och vatten.

De varor och produkter vi använder i vår vardag framställs med hjälp av kemikalier och importerar ofta från länder med sämre kontroll. Detta medför att vår användning bidrar till exponering och spridning av skadliga ämnen både i produktionsländerna och i vår närmiljö. I våra hem hamnar mycket i avloppsvattnet och det som inte kan brytas ner i reningsprocessen förs vidare ut i Mälaren, som vi i Västerås tar vårt kommunala dricksvatten från. Stockholms stad har i en studie kartlagt förekomsten av ämnen som påträffas i några av de vanligaste konsumentprodukterna, till exempel triklosan i tandkräm, bromerade flamskyddsmedel i textilier och silver i tvättmaskiner. Studien visar att miljön i Stockholm kontinuerligt tillförs en rad av dessa ämnen. Det finns inga skäl att tro att spridningen skulle vara annorlunda i Västerås.

I dagens samhälle omsätter vi också varor i allt snabbare takt och byter ut till exempel kläder och heminredning långt innan varorna egentligen är uttjänta. Samtidigt har livslängden för vitvaror och hemelektronik blivit betydligt kortare idag än för bara tio år sedan. Det har blivit billigare att köpa nytt samtidigt som det blivit svårare och dyrare att reparera sådant som gått sönder. Den snabba omsättningen leder till stora mängder avfall. Om avfallet inte tas om hand på ett säkert sätt kan även det leda till spridning av skadliga ämnen till miljön. Förekomsten av skadliga ämnen i varor gör det också svårare att återvinna material och att upprätta cirkulära system, utan att åter utsätta människor och miljön för risker.

Som Västmanlands största arbetsgivare och tillhandahållare av samhällsservice bidrar även Västerås stads verksamheter till spridningen av skadliga ämnen. De verksamheter som är vana att hantera kemiska produkter, såsom processkemikalier, har ofta bra kontroll. Dels genom dokumentation av de kemikalier som används och dels genom att användningen har setts över för att minska risken för miljö- och hälsoskador. Staden har dock fortfarande ett stort arbete framför sig när det kommer till att se över vilka varor och tjänster som upphandlas samt vilka befintliga kemiska produkter som behöver fasas ut eller substitueras. För att minska spridningen av skadliga ämnen till miljön måste Västerås stad också inta en aktiv roll för att påverka västeråsarnas vilja och möjlighet att göra kloka val, för att minska onödig användning och negativ påverkan från kemikalier. Ett aktivt tillsynsarbete och riktade informationsinsatser till allmänhet och företag är de främsta redskapen för detta.

Pågående kemikaliarbete

Stadens arbete med att minska riskerna med skadliga ämnen omfattas av ett stort antal verksamhetsområden. Nedan presenteras exempel på stadens ansvar och roller inom det pågående kemikaliarbetet. Det arbete som omfattats av kemikaliehandlingsplanens utförda och fortsatta åtgärder redovisas under kapitlet Mål och åtgärder.

Information och dialog

Dagens kemikalielagstiftning lägger ett stort ansvar på konsumenterna, som behöver vara insatta i problemen med skadliga ämnen i konsumentartiklar för att kunna göra medvetna val. Så länge lagstiftningen inte är i fas med utvecklingen av nya kemikalier och varor behöver konsumenterna informeras om att allt de köper i butiken inte är fritt från skadliga ämnen, samt hur de kan agera för att göra val som inte riskerar att skada deras hälsa och miljön. Med anledning av detta har Västerås stad de senaste åren bedrivit ett antal informationskampanjer riktade till konsumenter om skadliga ämnen i konsumentartiklar.

Under åren 2016 till 2019 medverkade Västerås stad i ett EU-projekt, NonHazCity, vars främsta syfte var att minska spridningen av skadliga ämnen till Östersjön. En viktig del i arbetet var att informera invånarna om vilka skadliga ämnen som kan finnas i deras vardag och hur de kan tänka och agera för att minska sin egen exponering och spridning till miljön. I projektet kartlades även varifrån skadliga ämnen har sitt ursprung. Det visade sig att en förvånansvärt stor andel kom från just hushållen. Projektet har varit framgångsrikt och blev utsett till flaggskeppsprojekt, samt har blivit beviljat medel för att fortsätta till 2021. Västerås stad deltar även i fortsättningen av projektet där det kommer att läggas ett stort fokus på information till invånarna och på att ställa kemikaliekraV i offentlig upphandling.

Upphandling av varor och tjänster

Konsumenters makt kan vara stor och leda till förändring om den används rätt, men det är också en svår och ofta tidskrävande väg att gå. Mer effektivt är att lagstifta om att skadliga ämnen inte ska få användas. Västerås stad är en viktig samhällsaktör och kan i viss mån påverka för att få till en skärpt lagstiftning. Inom Västerås stad är upphandling ett effektivt verktyg för att se till att skadliga ämnen inte hamnar i våra verksamheter – genom att ställa krav på att varor och produkter som köps in inte får innehålla skadliga ämnen samt att välja produkter som har en minimal negativ påverkan på människors hälsa och miljön kan upphandling som verktyg bidra till en minskad förekomst och exponering för skadliga ämnen.

Prövnings- och tillsynsmyndighet

Miljö- och konsumentnämnden är den lokala myndighet som utför tillsyn gällande miljö- och hälsoskyddsfrågor inom kommunen. Nämnden ska, med stöd av lagstiftning, skydda människors hälsa och miljön i Västerås. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen utför det praktiska tillsynsarbetet som miljö- och konsumentnämnden ansvarar för. Förvaltningen bedriver ett omfattande tillsyns- och informationsarbete inom bland annat hälsoskydd, miljöskydd, förorenade områden, kemikalier, renhållning/avfall, livsmedel, smittskydd, tobak och receptfria läkemedel. I tillsynsarbetet ingår förebyggande arbete, myndighetsutövning och information till enskilda och företag. Verksamheten prioriteras utifrån nationella och regionala mål samt Västerås stads program, policyer, planer och riktlinjer.

Teknisk verksamhet

Västerås stad och de kommunala bolagen tillhandahåller och sköter flera samhällsfunktioner som påverkar hur människor och miljön exponeras för kemikalier. Hit hör bland annat teknik- och fastighetsförvaltningen, kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen, Mälarenergi AB, Bostads AB Mimer och VafabMiljö samt Mälarhus AB och Nya Västerås flygplats AB. Att flera av bolagen är ISO-certifierade innebär att de bedriver ett miljöarbete som även följer internationell standard.

Teknik- och fastighetsförvaltningen

Teknik- och fastighetsförvaltningen ansvarar för utveckling, byggande och skötsel av kommunal mark, byggnader, gator och natur. Förvaltningen beställer tjänster från upphandlade entreprenörer och genomför även projekt i egen regi. Förvaltningen har genom sina beställningar och upphandlingar stor rådgivning över vilka material och metoder som finns i kommunala byggnader och anläggningar. Kemikalier är en av flera aspekter att ta hänsyn till när till exempel en lekplats eller skolgård ska anläggas eller byggas om. Förvaltningen samverkar i många fall med miljö- och hälsoskyddsförvaltningen för att följa upp och säkerställa minsta möjliga påverkan på miljön från förvaltningens verksamheter. Vid ny- och ombyggnation av fastigheter används miljöcertifieringen Miljöbyggnad där byggvaror och VVS loggas i Byggvarubedömningen. Förvaltningen arbetar även med projektet Giftfri förskola.

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen ansvarar för utveckling, byggande och skötsel av bland annat idrottsplatser, badhus och fritidsbåtshamnar. Liksom teknik- och fastighetsförvaltningen har kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen genom sina beställningar och upphandlingar av tjänster stor rådgivning över vilka material och metoder som finns i de kommunala anläggningarna. Samverkan sker med andra förvaltningar för att säkerställa en så liten påverkan på miljön som möjligt. Ett exempel är den handlingsplan för konstgräsplaner som i december 2019 beslutades i kultur-, idrott- och fritidsförvaltningens politiska nämnd. Förvaltningen arbetar tillsammans med miljö- och hälsoskyddsförvaltningen för att nå målet om enbart giftfria båtbottnar i Västerås och har bland annat upphandlat en båtbottentvätt.

Mälarenergi AB

Mälarenergi AB ansvarar för VA-försörjningen inom Västerås kommun. Förutom Kungsängsverket finns också två mindre reningsverk i Skultuna och på Nyckelön. Kungsängens avloppsreningsverk tar emot ca 50 miljoner liter avloppsvatten per dygn från centrala Västerås samt ett antal kringliggande områden. Till Kungsängens reningsverk är även ett antal industrier och andra verksamheter anslutna. Om avloppsvattnet från dessa inte är behandlingsbart i Kungsängens reningsverk måste verksamheterna själva behandla vattnet innan det släpps till det kommunala spillvattennätet. Reningsverket är certifierat i enlighet med Revaq, med syfte att bland annat minska mängden skadliga ämnen till avloppsreningsverken. Det är inte bara det renade vattnet som återförs i kretsloppet, även slammet som innehåller växtnäring återförs till åkermark.

Bostads AB Mimer

Med drygt 11 000 hyreslägenheter i 31 områden är Bostads AB Mimer den största aktören på bostadsmarknaden i Västerås. Vid nyproduktion och ombyggnation ska ingående byggmaterial dokumenteras i en digital loggbok i Byggvarubedömningen. Ambitionen är också att all nyproduktion ska certifieras enligt Miljöbyggnad nivå silver. Förvaltningen sker både i egen regi och med upphandlade entreprenörer. Genom att bland annat ställa krav på material och metoder vid inköp och upphandling är ambitionen att minska kemikalieanvändningen och därmed dess påverkan på människor och miljön. Bolaget arbetar även med kunskapshöjande insatser riktat mot hyresgästerna som till exempel boskola och regelbunden hyresgästinformation via webb, sociala medier och kundtidning.

VafabMiljö

Kommunalförbundet VafabMiljö är bildat av kommunerna i Västmanlands län samt Heby och Enköpings kommuner. I samband med bildandet tog VafabMiljö över ansvaret för den strategiska planeringen av frågor kring avfallshantering, uppgifter rörande insamling och behandling av avfall samt den myndighetsutövning som åligger kommunerna enligt kapitel 15 i Miljöbalken. En regional avfallsplan har tagits fram som bland annat beskriver hur farligt avfall från hushållen ska samlas in och tas omhand. Avfallsplanen har tio övergripande målområden där ett har koppling till kemikalier och handlar om just farligt avfall: *"Mängden farligt avfall som sorteras och hanteras felaktigt ska minska"*. För att uppnå detta finns ett antal delmål och aktiviteter knutna till målet. Det handlar om att höja hushållens kunskap om vad som är farligt avfall och hur det ska hanteras samt att utveckla metoder för att ta emot farligt avfall vid återbruken som är utan risk för den som lämnar sitt avfall eller medarbetare på VafabMiljö. Men också att öka möjligheterna att lämna farligt avfall för att minska risken att det hamnar i restavfallet.

Mälarhamnar AB

Mälarhamnar AB bedriver hamnverksamhet i Västerås och Köping. För att kunna lasta och lossa gods finns kranar, transportband och ledningar samt olika arbetsmaskiner och fordon. Utöver detta tillhandahåller hamnarna möjligheter för fartygens försörjning med förnödenheter och mottagningsanläggningar för fartygens avfall. För att underhålla den utrustning som krävs för hamnverksamheten finns verkstäder och tvätthallar. Mälarhamnars huvudsakliga användning av kemikalier utgörs av diesel, hydraulolja och motorolja. Alla klassificerade kemikalier registreras i kemikaliehanteringssystem EcoOnline. Mälarhamnar AB är certifierade enligt ISO 9001 och 14001 vilket ställer krav på ledningssystem och att verksamheten bedriver ett aktivt arbete med att byta ut skadliga kemikalier mot miljövänligare alternativ. Bland annat används numera ett kokosbaserat rengöringsmedel i Mälarhamnars tvätthallar både i Västerås och i Köping, istället för konventionellt avfettningsmedel.

Nya Västerås Flygplats AB

Nya Västerås Flygplats AB tillhandahåller flygplatsoperativa tjänster som start- och landningstjänst och passagerartjänst samt utför underhåll av banor, taxisystem och plattor samt andra kommersiella tjänster kopplade till flygplatsverksamheten. Marken ägs av Västerås stad och Västerås flygfastigheter förvaltar infrastrukturen såsom byggnader, rullbana, dag- och spillvattennät. De kemiska produkter som förbrukas i störst omfattning på flygplatsen är avisningsmedel, halkbekämpningsmedel och drivmedel. Alla kemiska produkter registreras i det digitala kemikaliehanteringsprogrammet iChemistry, som även redovisar vilka av flygplatsens kemikalier som finns med i begränsningslistor, utfasningslistor och REACH. Verksamheten är miljöcertifierad enligt ISO 14001, vilket innebär att flygplatsen utöver att följa lagkrav sätter upp egna miljömål. Ett exempel på lyckat substitutionsarbete är att halkbekämpning numera sker med sand istället för med kemiska halkbekämpningsmedel.

Miljögiftsövervakning

Västerås stad har tillsammans med flera andra parter kontinuerlig övervakning av spridning av ämnen till luft, mark och vatten. En stor del av miljöövervakningen sker genom stadens vattenplan och utgår i grunden från EU:s ramdirektiv för vatten. Kompletterande mätningar sker via sediment och fiskanalyser med avstamp i stadens arbete kring förorenade områden.

Befintliga mål, planer och lagstiftning

Nedan beskrivs översiktligt de befintliga mål och planer samt den lagstiftning som har bäring, direkt eller indirekt, på kemikaliehandlingsplanen.

Miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö

Västerås stads handlingsplan för kemikalier utgår från miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö som är ett av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål. Målen är antagna av riksdagen med syftet att uppnå ett samhälle som är ekologiskt hållbart. Definitionen av Giftfri miljö lyder:

“Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrunds nivåerna.”

Varje miljö kvalitetsmål har preciseringar som förtydligar målet och används i det löpande uppföljningsarbetet. Preciseringarna för Giftfri miljö är följande:

- Den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen via alla exponeringsvägar är inte skadlig för människor eller den biologiska mångfalden.
- Användningen av särskilt farliga ämnen har så långt som möjligt upphört.
- Spridningen av oavsiktligt bildade ämnen med farliga egenskaper är mycket liten och uppgifter om bildning, källor, utsläpp samt spridning av de mest betydande av dessa ämnen och deras nedbrytningsprodukter är tillgängliga.
- Förorenade områden är åtgärdade i så stor utsträckning att de inte utgör något hot mot människors hälsa eller miljön.
- Kunskap om kemiska ämnens miljö- och hälsoegenskaper är tillgänglig och tillräcklig för riskbedömning.
- Information om miljö- och hälsofarliga ämnen i material, kemiska produkter och varor är tillgänglig.

Kemikalieinspektionens handlingsplan för en giftfri vardag

Kemikalieinspektionen, KemI, är ansvarig myndighet för miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö och arbetar såväl nationellt som inom EU för att minska riskerna för exponering av kemikalier. Ett verktyg i arbetet är KemI:s handlingsplan för en giftfri vardag - Skydda barnen bättre. KemI anser att tillämpning och utveckling av EU:s kemikalielagstiftning är det enskilt viktigaste området för att få till en effektiv och förebyggande kemikaliekontroll. Utöver detta är skadliga ämnen i konsumentvaror prioriterade. Speciellt med avseende på hormonstörande, högfluorerade, mutagena, reproduktionstoxiska och allergiframkallande ämnen. KemI specificerar också ett antal varu- och produktgrupper som riskerar att exponera människor och miljön för skadliga ämnen. Dessa ligger till grund för ett flertal av handlingsplanens åtgärder och återges i kapitlet Handlingsplanens prioriteringar.

Agenda 2030

Den 25 september 2015 antog FN:s generalförsamling resolutionen Agenda 2030 för hållbar utveckling, med 17 globala mål som spänner över en bredd av samhällsutmaningar. I en kartläggning av Kemikalieinspektionen identifierades tydliga kopplingar mellan det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö och åtta av målen i Agenda 2030. I tre delmål nämns kemikalier specifikt: delmål 12.4 om säker kemikalie- och avfallshantering, delmål 3.9 om att väsentligt minska döds- och sjukdomsfall till följd av skadliga kemikalier samt delmål 6.3 om att förbättra vattenkvaliteten genom att minska föroreningar, stoppa dumpning och minimera utsläpp av skadliga kemikalier.

Västerås stads översiktsplan 2026, med utblick mot 2050

I Västerås stads översiktsplan 2026 med utblick mot 2050 redovisas strategier och riktlinjer för hur Västerås ska växa på ett hållbart sätt. Planeringen ska leda till en hälsosam och god miljö för såväl nuvarande som kommande generationer och leda till att de mål och planer som beslutats såväl internationellt som nationellt och regionalt uppfylls. Ur ett kemikalieperspektiv lyfts bland annat att mängden miljögifter som tillförs våra vattendrag ska minska och att koncentrationen av ämnen från samhällets produktion, såsom svårnedbrytbara kemikalier, inte ska öka.

Västerås stads program för ekologisk hållbarhet

Västerås stads program för ekologisk hållbarhet ersätter Västerås stads miljöprogram från 2005 och ska verka för att säkra och stärka den ekologiska hållbarheten, så att Västerås år 2050 når målet i översiktsplanen om att vara långsiktigt ekologiskt hållbart. Programmet är ett värdegrundsdokument som pekar ut riktningen för kommunens miljöarbete och är en viktig utgångspunkt för handlingsplanen för kemikalier. I programmets mål lyfts bland annat att:

- System för vatten- och avlopp ska vara cirkulära och bidra till att inga skadliga utsläpp sker till Mälaren.
- Ett effektivt tillsynsarbete ska skydda luft, mark, vatten och människors hälsa mot utsläpp, föroreningar och skadliga kemikalier.
- Tillgång till bra och tillförlitlig miljöinformation ska öka kunskapen om konsumtionens miljöeffekter och bidra till att västeråsarna kan göra medvetna val som minskar den ekologiska belastningen.
- Varor och kemiska produkter som säljs i eller levereras till Västerås ska vara ekologiskt hållbara, vilket innebär att de inte innehåller ämnen som är skadliga för hälsan, naturen och den biologiska mångfalden.
- Varor och produkter som innehåller skadliga kemikalier ska fasas ut så att de inte cirkuleras (klok upphandling och avfallsförbränning).

Koppling till övriga handlingsplaner

Kemikalier berörs i ett flertal av stadens övriga handlingsplaner. Åtgärder inom definierade områden ska så långt som möjligt endast förekomma i en handlingsplan. I vissa fall kan liknande åtgärder dock växeldra frågor om planerna har olika avgränsningar i tid. Beröringspunkter till kemikaliehandlingsplanen finns främst i:

- Handlingsplanen för yt- och grundvatten
- Handlingsplanen för dagvatten
- VafabMiljös avfallsplan
- Handlingsplanen för förorenade områden
- Trafikplanen
- Handlingsplanen för god luftkvalitet i Västerås
- Handlingsplanen för konstgräsplaner

Miljöbalken

De grundläggande bestämmelserna i Miljöbalken (1998:808) gäller såväl kommuner och företag som privatpersoner. Användningen av kemiska produkter och kemikalier i varor berörs redan i andra kapitlen om allmänna hänsynsregler, med syfte att förebygga negativa effekter på människors hälsa och miljön. I kapitel 14 följer särskilda bestämmelser om kemiska produkter, biotekniska organismer och varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt.

Grunden för ett fungerande kemikaliearbete, med hänvisning till Miljöbalkens bestämmelser samt EU-lagstiftning, är främst fyra principer:

- Försiktighetsprincipen: Om det finns en risk för skador och olägenheter så finns en skyldighet att vidta de åtgärder som behövs för att negativa effekter på hälsa och miljö ska förebyggas, hindras eller motverkas.
- Förorenaren betalar: Att det alltid är den som orsakar eller riskerar att orsaka en miljöstörning som ska bekosta de förebyggande eller avhjäljande åtgärderna.
- Substitutionsprincipen (utbytesregeln): Att kemiska produkter som kan ersättas av mindre skadliga produkter eller tekniker, ur miljö- och hälsosynpunkt, ska bytas ut till det bättre alternativet.
- Principen om förebyggande åtgärder och att åtgärda vid källan: Att förebygga innan problemen uppstår (substitutionsprincipen är bland annat en variant av detta).

Kemikalieinspektionens föreskrifter

Riksdag och regering har gett vissa statliga myndigheter rätt att besluta om föreskrifter inom sitt verksamhetsområde. Kemikalieinspektionen har beslutat om tre föreskrifter inom kemikalieområdet som gäller nationellt: KIFS 2008:3, 2017:7 och 2017:8. Reglerna i föreskrifterna kompletterar både EU-regler och svenska regler men innehåller även undantag från EU-bestämmelser. Kommunerna har ett tillsynsansvar för delar av föreskrifterna.

EU-lagstiftning

Eftersom begränsningar för kemikalier ofta berör handel så är lagstiftningen harmoniserad inom EU för att gälla på samma sätt inom hela den inre marknaden. De två grundläggande kemikalielagstiftningarna inom EU är REACH-förordningen och CLP-förordningen.

REACH (Registration, Evaluation, Authorization and Restriction of Chemicals) är den grundläggande europeiska kemikalielagstiftningen. Syftet med förordningen är att förbättra skyddet mot skadliga kemikalier genom registrering och snabbare identifiering av inneboende kemiska egenskaper. Lagstiftningen berör alla som tillverkar, importerar eller hanterar kemikalier i EU och omfattar i princip alla kemiska ämnen i allt från industriprodukter, rengöringsprodukter och målarfärger till varor som kläder, möbler och hemelektronik.

Kopplat till förordningen finns kandidatförteckningen som listar de ämnen som identifierats som särskilt skadliga. Dessa ämnen har egenskaper som kan medföra allvarliga och bestående effekter på människors hälsa och på miljön, så kallade SVHC-ämnen (Substances of Very High Concern). För mer information om SVHC-ämnen och kandidatförteckningen, se bilaga 3 om kriterier för prioriterade kemiska ämnen.

CLP (Classification, Labelling and Packaging of substances and mixtures) reglerar klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och kemiska produkter. Syftet med förordningen är att harmonisera märkningsreglerna för kemikalier i alla medlemsländer.

Handlingsplanens prioriteringar

Den grundläggande principen i allt kemikaliearbete är att förebygga att kemiska ämnen orsakar skador på människor och miljön. I arbetet med att minska riskerna med skadliga ämnen är barn och ungdomar särskilt viktiga, eftersom de är mer sårbara än vuxna för påverkan av skadliga ämnen. Är vi rädda om våra barn och ungdomar så innebär det även att vi skyddar vuxna från skadliga ämnen. Nedan följer en beskrivning av de prioriteringar som ska fortsätta att genomföra stadens kemikaliearbete under de närmaste åren. Prioriteringarna återspeglas i handlingsplanens mål och åtgärder.

Prioriterade varu- och produktgrupper

De varu- och produktgrupper som är prioriterade i handlingsplanen är utvalda eftersom de är lättillgängliga för konsumenter. Grupperna är också utvalda då de används inom Västerås stads verksamheter samt i många fall upphandlas av staden. Prioriteringarna har sitt ursprung i Kemikalieinspektionens handlingsplan för en giftfri vardag. Följande varu- och produktgrupper är prioriterade:

- Kemiska produkter
- Hygieniska produkter
- Byggprodukter
- Textilier
- Inredning
- Elektriska och elektroniska produkter
- Leksaker och annan utrustning för barn
- Bekämpningsmedel
- Läkemedel

Under revideringen av handlingsplanen har även följande områden identifierats som prioriterade:

- Mikroplast
- Material i kontakt med livsmedel

Kemiska produkter

Kemiska produkter utgörs i de flesta fall av produkter som användaren vet innehåller kemiska ämnen. Många av dem är klassificerade vilket innebär att de har en märkning som indikerar vilka risker som finns med användandet. Till exempel att de är miljöskadliga, frätande eller giftiga. I avfallsledet tas produkterna omhand som farligt avfall. Exempel på kemiska produkter är städprodukter, lösningsmedel och tändvätska. Kemiska produkter förekommer i hög grad inom stadens verksamheter och används i stor utsträckning även i de entreprenader som staden upphandlar.

Hygieniska produkter

Tvål, våtservetter, tand- och hudkrämer är exempel på hygieniska produkter som är vanligt förekommande hos hushållen men också inom stadens verksamheter. Förskolor, skolor och vårdboenden är flitiga användare. Utmärkande för produkterna är att de används direkt på huden eller i munnen. Hygieniska produkter består av kemiska ämnen vars syfte är att lösa upp fett och smuts. De kan också innehålla andra kemiska ämnen såsom parfymämnen, färgämnen och konserveringsmedel. Rester av till exempel schampo och tandkräm spolats ut i avloppet och förs vidare till reningsverken. En del ämnen fångas inte upp i reningsprocessen utan följer med det renade vattnet ut i vattendrag där de kan skada organismer och ekosystem.

Byggprodukter

Till byggprodukter räknas både byggvaror som golv och fönster, liksom kemiska produkter som färg och fogmassa. Byggprodukter och byggnader har stor miljöpåverkan genom att de material som används kan påverka dels miljön om kemiska ämnen i dem utsöndras och dels människorna som vistas i byggnaden genom inomhusluften. Byggprodukters miljöpåverkan kan även ske under flera skeden av livscykeln – vid framtagning av råvaror, i samband med användningen av byggnaden, vid hantering av restprodukter från ombyggnad och vid rivning genom det avfall som då uppstår. Ofta är det inte känt om eller hur ämnen avgår från materialen eller vilka effekter de kan ha på människors hälsa eller på miljön. De stora volymerna samt byggnaders långa livslängd ökar dock risken för negativ påverkan från byggprodukter som innehåller skadliga ämnen.

Textilier

Kläder och andra textilier kan innehålla många sorters kemiska ämnen. De kan till exempel vara brandskyddade med bromerade flamskyddsmedel, vattenavvisande med PFAS eller "luftsäkra" med antibakteriella ämnen. Förutom att ge textilierna en funktion används kemiska ämnen såsom bekämpningsmedel, tvättmedel, blekningsmedel och färgämnen i stor utsträckning vid tillverkningen, vilket globalt sett bidrar till omfattande utsläpp av skadliga ämnen till miljön. Kemiska ämnen i textilier kan också läcka ut vid användningen. Det innebär att personen som har tyget mot sin hud exponeras, att ämnena samlas i damm och inomhusluft samt förs vidare till reningsverken vid tvätt. De kemiska ämnen som inte kan fångas upp hamnar i vattendragen.

Att textilier även kan tillverkas av återvunnet material innebär ytterligare källor till spridning. En stor del av PET-avfallet går till exempel till textilindustrin för tillverkning av fleeceläder och andra fleeceprodukter. Vid varje tvätt släpper polyesterfleece ifrån sig mängder av mikroplastpartiklar som förs vidare till reningsverken. Trots att reningsverken lyckas avskilja merparten av partiklarna släpps avsevärda mängder ut med det utgående vattnet. De mikropartiklar som reningsverken lyckas avskilja ansamlas i slammet och kan även den vägen hamna i miljön, om slammet används som gödning på åkermark.

Inredning

Hem, förskolor och arbetsplatser utgörs till stor del av möbler och annan inredning. Den här typen av varor består av behandlat trä, plast och textilier – material som ofta innehåller ett stort antal olika kemikalier. Genom att ämnena i vissa fall kan avgå till luft och spridas med partiklar exponeras människor som vistas i lokalerna för dessa kemikalier. Skadliga ämnen som hamnar i damm och luft sprids även till miljön.

Elektriska och elektroniska produkter

Elektriska och elektroniska produkter såsom hushållsapparater, mobiltelefoner och batteridrivna leksaker finns överallt i vår vardag. Hemelektronik innehåller hundratals olika sorters kemiska ämnen i till exempel lödpunkter och plastdetaljer. Vid tillverkning av mobiltelefoner och datorer används bland annat tungmetaller, sällsynta jordartsmetaller, lösningsmedel och flamskyddsmedel. När apparaterna används och blir varma emigrerar ämnena till inomhusluften. Det finns en miljövinna i att återvinna gamla elektriska apparater men vid felaktig återvinning kan det även innebära att miljön exponeras för skadliga ämnen. I synnerhet om vi skickar vårt elektroniska avfall för återvinning till länder med sämre kontroll.

Leksaker och annan utrustning för barn

Barn omgärdas av många olika varor och produkter som i sin tur kan innehålla många olika sorters kemiska ämnen. I de flesta barns vardag, såväl hemma som i skolan, på förskolan samt i fritids- och idrottsanläggningar, finns leksaker, hygienprodukter, elektronik och inredning. Dessa varor kan vara tillverkade av till exempel plast, trä, metall, gummi, textil eller papper. Leksaker omfattas av stränga EU-regler men många av de varor som barnen omges av kan ändå innehålla och ge ifrån sig skadliga ämnen. Eftersom barn och unga är särskilt känsliga för påverkan av kemikalier är de, och miljöerna de vistas i, prioriterade i denna handlingsplan.

Bekämpningsmedel

Med bekämpningsmedel avses en produkt eller en organism som är avsedd eller särskilt framställd för att förebygga eller motverka att skadedjur, ogräs och svampar skadar egendom eller orsakar hälsoproblem. Motsättningsfullt innebär dessa egenskaper att bekämpningsmedel även kan orsaka hälsoproblem och skada miljön. Ett bekämpningsmedel kan vara antingen ett växtskyddsmedel eller en biocidprodukt beroende på vilket användningsområde det har. Växtskyddsmedel är bekämpningsmedel som används i huvudsak för att skydda växter och växtprodukter inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsbruk. Biocidprodukter är alla de bekämpningsmedel som inte är växtskyddsmedel. Exempel på biocidprodukter är desinfektionsmedel, träskyddsmedel, myggmedel, råttgifter och båtbottnfärger. Alla typer av bekämpningsmedel måste vara godkända av Kemikalieinspektionen för att få säljas i Sverige.

Gamla färger på båtskrov läcker ut i Mälaren och bidrar till risker för miljön. För båtägare som har sin båt i Mälaren är det förbjudet att använda båtbottnfärger som är avsedda för ost- eller västkusten. Dessa färger innehåller biocider som ska förhindra påväxt av havstulpaner på båtskroven. Trots att det inte finns havstulpaner i Mälaren och trots förbudet har det, genom provtagning av sediment i Mälaren och av tvättvatten från spolplattor samt genom mätningar av metaller på båtskrov och försäljningsstatistik, konstaterats att det förekommer en felaktig användning av båtbottnfärger i småbåtshamnarna i Västerås. Färgerna ger en slät yta som anses minska påväxten av alger men avger biocider som skadar Mälarens sjölevande organismer.

Läkemedel

Läkemedel har en stor betydelse för människors liv och hälsa. Användningen beräknas öka med tre till fem procent per år vilket medför att förekomsten av läkemedelsrester i vattenmiljöer är ett växande problem. Läkemedel är ofta utvecklade för att vara svårnedbrytbara. Det innebär att ämnena, även efter att de fullgjort sitt syfte i människokroppen, kan utsöndras i urin och avföring och föras vidare till avloppsreningsverken. Våra reningsverk kan bara till viss del avlägsna läkemedelsrester från avloppsvattnet. De läkemedelsrester som inte avlägsnas hamnar i det utgående vattnet till Mälaren, där de kan fortsätta att påverka levande organismer och skada ekosystem.

Mikroplast

Flertalet studier visar på att mikroplast sprids till haven via sjöar och vattendrag. Det är också konstaterat att mikroplast finns i Mälaren och att halterna ökar närmare städerna. Däckslitage har beräknats vara den största kvantifierbara källan för spridning. Andra källor är granulat från konstgräsplaner, nedskräpning samt tvätt av textilier som släpper ifrån sig syntetiska fibrer. I takt med den ökade uppmärksamheten har även kunskapen om problematiken ökat, men området präglas fortfarande av osäkerhet. Att identifiera potentiellt toxiska effekter av mikroplast i miljön och för människor är mycket komplicerat. Det saknas också standardiserade metoder för provtagning och analys, vilket gör det svårt att jämföra olika studier med varandra. Känt är dock att mikroplaster i miljön är ett problem i sig och att plastpartiklarna även kan sprida skadliga ämnen. Därtill kan ytan på partiklarna absorbera och föra med sig metaller och organiska föreningar.

Material i kontakt med livsmedel

Material och produkter som är avsedda att komma i kontakt med livsmedel får inte överföra ämnen till livsmedlet i sådana mängder att de kan utgöra en fara för människors hälsa. Livsmedelsverket har i den nationella kontrollplanen för livsmedelskedjan pekat ut mineraloljor i returpapper i livsmedelsförpackningar av papper, kartong och wellpapp samt material i kontakt med dricksvatten som särskilt prioriterade områden.

Kunskapen om returfiberbaserat papper är begränsad. Det finns risk för att återvunnet papper innehåller kemiska föroreningar från tryckfärger, lim och ytbeläggningar. Livsmedelsverket rekommenderar därför att återvunnet papper inte används i direkt kontakt med vattenhaltiga och feta livsmedel.

Dricksvatten är vårt viktigaste livsmedel. På vägen från vattentäkt till konsument kommer dricksvattnet i kontakt med många olika material när det passerar renings- och lagringsbassänger, reservoarer och vattenledningar. Om fel material används i anläggningar och i ledningssystem riskerar dricksvattnet att förorenas av kemiska ämnen som kan orsaka hälsoproblem.

Prioriterade kemiska ämnen

Västerås stads kemikaliearbete kräver att det finns tydliga riktlinjer för prioritering av ämnen. Prioriteringen av kemikalier har delvis gjorts genom att använda egenskapskriterier och delvis genom att peka ut specifika ämnen. Exempel på egenskaper som har prioriterats är cancer- och allergiframkallande ämnen samt mutagena, miljökadliga, hormonstörande och reproduktionstoxiska ämnen.

Urvalet av kemiska ämnen har skett utifrån utpekade skadliga ämnen i Kemikalieinspektionens PRIO-databas, kandidatförteckningen och SIN-listan. Ämnen i PRIO-databasen är ämnen som omfattas av riksdagens miljömål Giftfri miljö. Målsättningen både på nationell och lokal nivå är att användningen av dessa ämnen på sikt ska upphöra eller ske på ett säkrare sätt än idag.

Se bilaga 3 för kriterier för PRIO-ämnen, kandidatförteckningen och SIN-listan.

Mål och åtgärder

Det övergripande målet för handlingsplanens åtgärder är att förekomsten av miljö- och hälsoskadliga ämnen i luft, mark och vatten ska minska. Målet har sitt ursprung i det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö samt i Agenda 2030. Åtgärderna är begränsade till de områden som Västerås stad har störst rådighet över och möjlighet att påverka i önskad riktning.

Inriktningsmål

Målstrukturen i handlingsplanen är uppbyggd av följande sex inriktningsmål som anger vilken inriktning kemikaliearbetet ska ha inom olika områden:

1. Den totala mängden särskilt skadliga ämnen ska minska
2. Exponeringen för skadliga ämnen ska minska
3. Konsumenters kunskap om kemikalier ska öka
4. Öka informationen och tillsynen av verksamheter med inriktning på kemikalier i varor och produkter
5. Öka Västerås stads samverkan med andra aktörer i samhället
6. Öka samverkan mellan Västerås stads förvaltningar och bolag

Effektmål

Till varje inriktningsmål hör ett eller flera effektmål som på ett mer konkret sätt anger vad som ska uppnås. Effektmålen beskriver vilken förändring kemikaliehandlingsplanen avser att driva på inom stadens kemikaliearbete. Under revideringen har effektmålen setts över och omformulerats för att bli mer specifika, mätbara och tidsatta. För effektmål som inte kunnat kvantifieras har åtgärder formulerats för att få fram underlag för fortsatt arbete.

Åtgärder

Handlingsplanens åtgärder anger vilka aktiviteter som ska utföras för att nå målen. För varje åtgärd redovisas en ungefärlig tidplan samt vilken nämnd eller vilket bolag som har huvudansvar för genomförandet. För varje åtgärd har även en översiktlig bedömning av resursbehovet för genomförandet av åtgärden gjorts, vilket redovisas i bilaga 1 om finansiering. Respektive nämnd och bolag ansvarar själv för att hantera resursbehovet.

Under revideringen har ett flertal nya åtgärder identifierats. Genom uppföljning av tidigare åtgärder kan särskilt fokus nu riktas mot de områden som varit svåra att uppnå förändringar inom, såsom substitutionsarbetet. Även fortsättningsvis läggs stor vikt vid området upphandling av varor och tjänster, som är en nyckel till ett minskat kemikalieanvändande inom stadens verksamheter.

Läsanvisning

I kapitlets fortsatta del redovisas effektmålen samt åtgärderna för respektive inriktningsmål. Åtgärderna redovisas dels i tabellformat och dels i löpande text. Nya åtgärder inleds med "NY:". Avsnitten är uppbyggda på följande sätt: Inriktningsmål → Effektmål → Åtgärder (tabell) → Uppföljning av tidigare åtgärder (koppling till aktuella åtgärder anges inom parentes) → Fortsatt arbete (beskrivning av aktuella åtgärder).

1. Den totala mängden särskilt skadliga ämnen ska minska

EFFEKT MÅL OCH ÅTGÄRDER

Effekt mål

- 1.a Senast år 2022 ska samtliga förvaltningar och bolag bedriva ett kontinuerligt arbete för dokumentering av klassificerade kemikalier som används i den egna verksamheten.
- 1.b Senast år 2022 ska samtliga förvaltningar och bolag ha påbörjat utfasning/substitution av utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.
- 1.c Senast år 2021 ska kemikaliekrav ställas i samtliga upphandlingar av de i handlingsplanen prioriterade varu- och produktgrupperna.
- 1.d År 2022 ska det ha genomförts uppföljning av ställda kemikaliekrav på minst 20 % av de upphandlingar där kemikaliekrav ställts.
- 1.e År 2024 ska andelen miljömärkta varor/produkter som beställs i beställarstödet VIP ha ökat jämfört med år 2020.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga ¹
1.1 En ny handlingsplan för kemikalier ska tas fram till 2025.	2024	2024	K-SAM
1.2 Stadens alla bolag och förvaltningar ska kontinuerligt dokumentera alla klassificerade kemiska produkter i den egna verksamheten.	2015	Kont.	Alla
1.3 NY: Stadens alla bolag och förvaltningar ska ha kunskap om vilka klassificerade kemiska produkter som används av upphandlade entreprenadtjänster.	2020	Kont.	Alla
1.4 NY: Ett pilotprojekt med syfte att undersöka vilka produkter som kan substitueras ska genomföras.	2020	2021	K-SAM, SK

¹ Förkortningar:

K-SAM - Kemikaliesamordnare

SK - Stadsledningskontoret

SK/UIC - Upphandling

FN - Fastighetsnämnden

FNS - Förskolenämnden

GNS - Grundskolenämnden

MoKN - Miljö- och konsumentnämnden

ME - Mälarenergi AB

NIF - Nämnden för idrott, fritid och förebyggande

TN - Tekniska nämnden

Alla - Alla stadens berörda nämnder och bolag (Bostads AB Mimer, Mälarenergi AB, Mälarhamnar AB, Nya Västerås flygplats AB och VafabMiljö)

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
1.5 Stadens alla bolag och förvaltningar ska fasa ut eller substituera utfasningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.	2016	2024	Alla
1.6 Stadens alla bolag och förvaltningar ska så långt som möjligt fasa ut eller substituera de produkter som innehåller prioriterade riskminskningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.	2016	2024	Alla
1.7 NY: Expertstöd ska säkerställas inom området kemikaliekraav vid upphandling.	2021	2021	SK
1.8 Specifika kemikaliekraav för de prioriterade varu- och produktgrupperna ska tas fram och tillämpas vid upphandling.	2015	2021	SK/UIC
1.9 Övergripande kemikaliekraav för avtal ska tas fram för användning vid upphandling av varor och produkter.	2015	2021	SK/UIC
1.10 NY: Ett mallbibliotek ska tas fram för kemikaliekraav i upphandlingar.	2021	2021	SK/UIC
1.11 Specifika kemikaliekraav ska tas fram och tillämpas på tjänster/utförande entreprenader och mark-/byggentreprenörer.	2015	2021	SK/UIC Medansvar: FN, TN, NIF
1.12 Rutiner för systematisk uppföljning av ställda miljö- och kemikaliekraav ska tas fram och följas.	2015	2021	SK/UIC
1.13 Utbudet och efterfrågan av miljömärkta varor/produkter i beställarstödet (VIP) ska granskas och bedömas.	2020	2020	SK/UIC
1.14 Utbudet i beställarstödet (VIP) ska revideras för att styra mot en ökad användning av miljömärkta varor inom Västerås stad.	2021	2022	SK/UIC

UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 1:

- För att kunna arbeta med att minska den egna användningen av skadliga ämnen måste det finnas kännedom om vilka kemikalier som används. Staden har köpt in och börjat använda kemikaliehanterings-systemet EcoOnline för dokumentering av kemiska produkter. Inventeringar har

genomförts på samtliga förvaltningar och bolag inom staden och dokumentering har skett i systemet (se 1.2).

- Arbetet med utfasning av utfasningsämnen enligt kriterierna i PRIO-databasen har påbörjats men är inte klart. Arbetet kräver större resurser i tid och personal än vad som först antogs. I det fortsatta arbetet

kommer detta vara ett av fokusområdena (se 1.4-1.6).

- Samtliga byggnader har inventerats med avseende på kvicksilver och PCB. De PCB-fogar som omfattas av lagkrav för sanering (halter över 500 vikt-ppm) har sanerats. Övriga fogar saneras löpande i samband med renovering och rivning. De kvicksilver-innehållande komponenter som hittats vid inventering har tagits bort alternativt bytts ut mot komponenter utan kvicksilver. Det finns fortfarande kvicksilver kvar i utomhusbelysning, som byts ut löpande.

- KemikaliekraV har börjat ställas i upphandlingar. En resurs har anställts för att stötta upphandlingsenheten i arbetet.
- Upphandling är ett viktigt verktyg för att minska mängden skadliga ämnen i stadens verksamheter och mer fokus kommer att läggas på att ställa kemikaliekraV i det fortsatta arbetet (se 1.7-1.11).
- För att veta att de kemikaliekraV som ställs vid upphandling har effekt måste uppföljningar av ställda kraV göras. Arbetet har påbörjats. Ett system för uppföljning behöver tas fram för att få kontinuitet i arbetet. Även här kommer mer fokus att läggas i det fortsatta arbetet (se 1.12).

FORTSATT ARBETE

Ny handlingsplan för kemikalier

- 1.1 En ny handlingsplan för kemikalier ska tas fram till 2025.

Västerås stads handlingsplan för kemikalier ska revideras vart femte år. Den ursprungliga handlingsplanen ersätts av denna reviderade handlingsplan och ska gälla till 2025. Kemikaliesamordnaren ansvarar för att en ny handlingsplan tas fram till 2025.

Dokumentation

- 1.2 Stadens alla bolag och förvaltningar ska kontinuerligt dokumentera alla klassificerade kemiska produkter i den egna verksamheten.

Staden har ett register för dokumentering av användningen av klassificerade kemiska produkter. Registret ska hållas uppdaterat genom att stadens förvaltningar och bolag kontinuerligt och minst en gång per år uppdaterar registret med sin aktuella användning av klassificerade kemiska produkter.

- 1.3 **NY:** Stadens alla bolag och förvaltningar ska ha kunskap om vilka klassificerade kemiska produkter som används av upphandlade entreprenadtjänster.

Stadens bolag och förvaltningar har kunskap om vilka klassificerade kemiska produkter som används i verksamheterna. För att få en heltäckande bild av alla klassificerade kemiska produkter som används inom koncernen behövs även kunskap om vilka kemikalier som används av de entreprenader som anlitas. Exempel på entreprenadtjänster är städtjänster, tvätteritjänster, tryckeritjänster och klottersanering. Beställare till verksamheter som bedrivs genom entreprenad ska begära information om vilka märkningspliktiga kemiska produkter som används inom stadens verksamhet. Informationen ska innehålla uppgifter om:

- Produktens namn, klassificering, användningsområde och årsförbrukning
- Ingående ämnen som har någon faroangivelse med CAS-nummer, koncentration samt faroangivelser

Informationen ska dokumenteras i stadens gemensamma register för dokumentering av kemiska produkter. Varje verksamhet ansvarar för att informationen dokumenteras i registret och uppdateras vid förändringar men minst en gång per år.

Informationen i registret används för stadens arbete med substitution och utfasning av ämnen med vissa skadliga egenskaper.

Utfasning och substitution

1.4 **NY:** Ett pilotprojekt med syfte att undersöka vilka produkter som kan substitueras ska genomföras.

Vid inventeringen av stadens klassificerade kemikalier identifierades ett flertal ämnen som bör substitueras eller fasa ut. Att hitta ersättningsprodukter är dock ett mycket komplext arbete som kräver stor kompetens, vilket innebär att det är svårt för varje enskild verksamhet att jobba aktivt med substitution och utfasning. Ett pilotprojekt behöver därför utföras där särskild kompetens tillsätts för att påbörja detta arbete. Syftet är dels att ta fram alternativ till ett urval av de produkter som innehåller utfasningsämnen (företrädesvis sådana produkter som förekommer på ett flertal bolag och förvaltningar) och dels att genom utbildning höja kompetensen så att substitutions- och utfasningsarbetet kan fortgå även efter projektet. För att underlätta det fortsatta arbetet kommer gemensamma rutiner och verktyg för substitutionsarbetet tas fram.

1.5 Stadens alla bolag och förvaltningar ska fasa ut eller substituera utfasningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.

Stadens bolag och förvaltningar ska arbeta aktivt med att substituera utfasningsämnen i den egna verksamheten. Kriterier för utfasningsämnen finns i bilaga 3. Om produkter med utfasningsämnen inte kan bytas ut ska det

motiveras och bolaget eller förvaltningen ska kunna visa varför produkten inte kan ersättas. I redovisningen ska det framgå vilket syfte produkten har i verksamheten samt motiv till varför ett direkt utbyte inte är möjligt. Bolaget eller förvaltningen ska även ta fram en plan för utbyte av ämnet. Planen ska innehålla:

- Namn på produkten
- Vilket/vilka utfasningsämnen produkten innehåller och deras farlighetsklassificering eller motsvarande (till exempel PBT-, vPvB- och hormonstörande ämnen)
- Prioriteringsordning av utfasningsämnena

1.6 Stadens alla bolag och förvaltningar ska så långt som möjligt fasa ut eller substituera de produkter som innehåller prioriterade riskminskningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.

Prioriterade riskminskningsämnen kan fortfarande användas, men bolag eller förvaltningar som har sådana ämnen i sin verksamhet ska aktivt arbeta för att byta ut dem. Bolaget eller förvaltningen ska göra en bedömning av vilka risker användningen av ämnet medför samt vidta de åtgärder som krävs för att minska riskerna med användningen. Varje bolag och förvaltning har ett eget ansvar för att ta fram motiveringarna och aktivt arbeta för att substituera utfasnings- och riskminskningsämnen. Samordning av varje bolags och förvaltnings utfasningsarbete kommer att ske genom stadens kemikaliegrupp.

Upphandling

1.7 **NY:** Expertstöd ska säkerställas inom området kemikaliekraV vid upphandling.

Staden har genom framför allt externt EU-stöd sedan 2017 tillfört kemikaliekompetens till Inköp- och upphandlingscenter. En långsiktig lösning behöver arbetas fram för att säkerställa systematisk och kontinuerlig kompetens kring kemikalier i upphandlingsprocessen.

1.8 Specifika kemikaliekrav för de prioriterade varu- och produktgrupperna ska tas fram och tillämpas vid upphandling.

1.9 Övergripande kemikaliekrav för avtal ska tas fram för användning vid upphandling av varor och produkter.

1.10 **NY:** Ett mallbibliotek ska tas fram för kemikaliekrav i upphandlingar.

Västerås stad köper varor, tjänster och entreprenader till ett värde av ca 2,5 miljarder kronor per år. För hela Sverige ligger summan på mellan 600-800 miljarder kronor per år enligt Konkurrensverket. De stora summorna bidrar till att upphandlingsmomenten är ett effektivt styrmedel för att styra mot ett minskat kemikalieanvändande. Genom att ställa krav i avtal på redovisning av innehåll i produkter, att kräva att produkter som levereras till staden är fria från kemikalier samt att genom utvärdering välja produkter som ger minimal negativ påverkan på miljön och människors hälsa kan upphandlingsmomenten bidra till att minska förekomsten av miljö- och hälsoskadliga ämnen i samhället.

Viktiga principer att beakta för kemikaliekrav i avtal är försiktighetsprincipen och substitutionsprincipen. Vid upphandlingsmomenten behöver dessa principer följa upphandlingslagstiftningens principer om öppenhet, proportionalitet och likabehandling. Utgångsläget ska vara att staden ska ställa kemikaliekrav på de prioriterade varu- och produktgrupperna. Kraven ska utgå från den av staden framtagna utfasningslistan. Listan är baserad på kandidatförteckningens ämnen samt SIN-listans hormonstörande ämnen. Vid kravställning ska befintliga verktyg, såsom upphandlingsmyndighetens och miljöstyrningsrådets kriterier användas. Alternativt tas kraven fram utifrån de kriterier för kemikalier som används av miljömärkningarna som Svanen, Bra Miljöval, EU Ecolabel eller andra likvärdiga alternativ.

I dagsläget finns det fortfarande varu- och produktgrupper där det saknas godtagbara alternativ, vilket innebär att staden ändå kan

bli tvungen att upphandla en vara eller produkt trots att den innehåller kemikalier som handlingsplanen reglerar för utfasning. En möjlighet för staden att undvika detta scenario är arbeta med så kallad innovationsupphandling. Den typen av upphandling bidrar till att staden är med och utvecklar nya produkter, med målet att inga varor eller produkter innehållande kemikalier på stadens utfasningslista upphandlas i skadlig omfattning.

1.11 Specifika kemikaliekrav ska tas fram och tillämpas på tjänster/utförande entreprenader och mark-/byggentreprenörer.

För att få stadens verksamheter att fungera upphandlar Västerås stad delar av de tjänster och entreprenader som är nödvändiga. Exempel på tjänster är städtjänster, tvätteritjänster, tryckeritjänster och klottersanering. I dessa fall hamnar ansvaret för vilka kemikalier som används i tredje parts händer, vilket innebär att staden har sämre möjlighet till kontroll. Detta behöver förändras och staden ska därför börja ställa krav på vilka produkter som används.

1.12 Rutiner för systematisk uppföljning av ställda miljö- och kemikaliekrav ska tas fram och följas.

Uppföljning av upphandlingskrav är viktigt för att säkerställa att det som har efterfrågats har levererats. Uppföljning av ställda krav är också ett bra verktyg för att utveckla kravspecifikationen till nästa upphandling. Staden ska ha en systematisk uppföljning av ställda miljö- och kemikaliekrav i avtal för de utpekade prioriterade områdena. Hur uppföljningen ska genomföras avgörs från område till område. Exempel på tillvägagångssätt är verifikat, leverantörsförsäkran, kontroll av produkt genom kemisk analys och kontroll av leverantörens rutiner. I åtgärden ingår, förutom att ta fram rutiner, även att tillhandahålla sakkunniga personer för uppföljning av avtalsvillkoren som även genomför uppföljningen. Uppföljning av ställda miljö- och kemikaliekrav genomförs genom upphandlingsenheten.

1.13 Utbudet och efterfrågan av miljömärkta varor/produkter i beställarstödet (VIP) ska granskas och bedömas.

1.14 Utbudet i beställarstödet (VIP) ska revideras för att styra mot en ökad användning av miljömärkta varor inom Västerås stad.

Utbudet i stadens beställarstöd (VIP) är i många avseenden obegränsat. Genom att minska utbudet till att endast ha ett eller några alternativ till varje vara eller produkt är det

möjligt för staden att erhålla de varor som behövs till verksamheterna, men ändå styra verksamheternas inköp mot mer medvetna val ur ett kemikalieperspektiv.

VIP har en funktion som tydliggör om en vara eller produkt har någon miljömärkning, till exempel Svanen eller Bra miljöval. Funktionen ska utnyttjas för att de som köper in varan eller produkten ska kunna göra ett medvetet val att välja bort en omärkt produkt och istället välja en som är miljömärkt.

2. Exponeringen för skadliga ämnen ska minska

EFFEKTMÅL OCH ÅTGÄRDER

Effektmål

- 2.a Staden ska bedriva ett kontinuerligt arbete med vägledningen för Giftfri förskola.
- 2.b Senast år 2022 ska samtliga elever i årskurs 3 på gymnasiet årligen få information om kemikaliesmarta val i vardagen.
- 2.c År 2021 ska staden ha kunskap om vilka åtgärder som behöver genomföras för att systematiskt begränsa spridningen av mikroplast.
- 2.d Staden ska bedriva ett strukturerat arbete för att minska användningen av konstgräs och gummiastfalt.
- 2.e Senast år 2025 ska byggprodukter som används vid ny- och ombyggnation uppfylla kriterierna i Miljöbyggnad nivå silver eller motsvarande. Alla avvikelser ska motiveras och dokumenteras.
- 2.f Från år 2021 ska samtliga nya förskolor byggas enligt definitionen för Giftfri förskola.
- 2.g Senast år 2021 ska det finnas en plan för utfasning av växthuspåverkande köldmedia som omfattar fler gaser än kraven i f-gasförordningen.
- 2.h År 2020 ska det finnas en strategi för hur kemikaliefrågor ska lyftas i samhällsbyggnadsprocessen.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
2.1 NY: Vägledningen för Giftfri förskola ska revideras och uppdateras.	2020	2020	FSN
2.2 NY: Ett system för uppföljning av stadens arbete med vägledningen för Giftfri förskola ska tas fram.	2020	2020	FSN
2.3 NY: Arbetet med vägledningen för Giftfri förskola ska följas upp.	2020	Kont.	FSN Medansvar: MoKN
2.4 NY: Ett projekt för Giftfri skola och fritidshem ska genomföras.	2021	2025	GSN
2.5 NY: Staden ska stötta och ge verktyg för ungdomars utbildning i kemikaliefrågan.	2020	Kont.	GSN
2.6 NY: En förstudie om att minska spridningen av mikroplast ska genomföras.	2020	2020	SK Medansvar: ME, MoKN

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
2.7 NY: Alternativa material till konstgräs och gummiastfalt ska undersökas.	2021	2021	TN Medansvar: FN, FSN, GSN, NIF, Mimer
2.8 NY: Staden ska kartlägga var konstgräs och gummiastfalt finns inom kommunen.	2021	2021	TN Medansvar: FN, FSN, GSN, NIF, Mimer
2.9 NY: En strategi för konstgräs och gummiastfalt vid anläggning av offentliga miljöer, lekparker och skolgårdar ska tas fram.	2022	2022	TN Medansvar: MoKN, FN, FSN, GSN, Mimer
2.10 NY: Staden ska föra dialog med privata fastighetsägare angående konstgräs och gummiastfalt.	2023	2023	K-SAM Medansvar: MoKN
2.11 Ett produktvalssystem för byggprodukters kemikalieinnehåll ska användas vid ny- och ombyggnation av fastigheter.	2015	Kont.	FN Medansvar: Mimer
2.12 NY: En definition för Giftfri förskola ska tas fram.	2020	2020	FSN, FN
2.13 Staden ska bygga giftfria förskolor med avseende på innehåll av skadliga ämnen i byggprodukter.	2015	Kont.	FN
2.14 NY: En plan för utfasning av växthuspåverkande köldmedier ska tas fram och utföras.	2021	2021	FN
2.15 NY: Staden ska utreda möjligheterna att få med kemikaliefrågor i samhällsbyggnadsprocessen.	2020	2020	SK

UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 2:

- För registrering av byggprodukter vid ny- och ombyggnationer som utförs av staden har produktvalssystemet Byggvarubedömningen köpts in. Genom registreringen finns kunskap om vilka material som förekommer

i stadens egna byggnader. Staden kan även ställa krav på vilka material som accepteras för att uppnå en hög nivå vad gäller kemikaliesäkerhet (se 2.11).

- 2018 stod Önsta förskola klar och är Västerås stads första giftfria förskola.

Arbetet med att bygga giftfria förskolor kommer att fortsätta (se 2.13).

- Staden har arbetat mycket för att skapa en bra miljö för barnen på förskolan. Alla förskolor, både kommunala och de i privat regi, har erbjudits information om hur de kan arbeta för att bli mer kemikaliesmarta. En vägledning har arbetats fram som kan användas av förskolans personal. Barn- och utbildningsförvaltningen har även varit ute på plats i förskolorna och inventerat vilka material och varor som används och som kan innehålla skadliga ämnen. Utifrån informationen från inventeringarna har sedan råd kunnat ges direkt till enskilda förskolor.
- Det finns sex stycken konstgräsplaner i Västerås som sköts och drivs av Västerås stad. Till det finns ett antal planer som olika föreningar sköter och driver. För att minska spridningen av mikroplast har staden arbetat fram en handlingsplan för de konstgräsplanerna som staden driftar i egen regi. Handlingsplanen innehåller skötselrutiner och de bedömningar som bör tas hänsyn till vid val av material när det är dags att byta ut eller anlägga nya konstgräsplaner. Arbet-

et har bland annat resulterat i att granulutfällor och filter till dagvattenbrunnar nu finns vid alla stadens konstgräsplaner.

- Det har även gjorts undersökningar av hur mycket mikroplast som läcker från stadens konstgräsplaner. Resultaten visar på låga halter mikroplast i utgående dagvatten vilket i sin tur indikerar att de åtgärder som utförts, för att förhindra spridning av mikroplaster från planerna, har gett resultat. Fler undersökningar behöver göras för att fastställa att stadens konstgräsplaner inte utgör ett betydande problem.
- I Västerås stads vattenplan 2012-2021, som är beslutad av kommunfullmäktige, finns en åtgärd som innebär att stadens verksamheter inte ska använda kemiska bekämpningsmedel. Miljö- och konsumentnämnden har fortsatt att driva frågan om användning av kemiska bekämpningsmedel på hårdgjorda ytor utifrån kemikaliehandlingsplanen. Nämnden har tagit fram riktlinjer som kommunicerats med berörda verksamheter och större fastighetsägare i kommunen. Arbetet har resulterat i att kemiska bekämpningsmedel inte längre används inom stadens verksamheter.

FORTSATT ARBETE

Förskola och skola

2.1 NY: Vägledningen för Giftfri förskola ska revideras och uppdateras.

Barn är särskilt känsliga för exponering av skadliga kemikalier. Eftersom förskola och skola är viktiga delar i barns vardagliga miljö behöver inomhusmiljön vara bra, så att barnen inte utsätts för hälsorisker. Varor som leksaker och möbler samt byggprodukter i skolfastigheter påverkar vilka kemiska ämnen som finns i barnens omgivning. Västerås stad måste öka kunskapen hos alla som är verksamma inom förskola och skola samt ansvariga vid

nybyggnation och ombyggnad för att minimera barns exponering för kemikalier.

2.2 NY: Ett system för uppföljning av stadens arbete med vägledningen för Giftfri förskola ska tas fram.

2.3 NY: Arbetet med vägledningen för Giftfri förskola ska följas upp.

Västerås stad ska kontinuerligt arbeta med Giftfri förskola enligt den framtagna vägledningen. Förskolor ska stöttas i detta arbete genom rådgivning och utbildning. Det är också viktigt att arbetet på förskolor följs upp på ett tydligt sätt.

2.4 NY: Ett projekt för Giftfri skola och fritidshem ska genomföras.

Vägledning för Giftfri förskola gavs ut hösten 2016 och distribuerades till alla Västerås förskolor. Sedan dess har ny kunskap om varor och ämnen tillkommit. Skolor och fritidshem behöver också se över material som används. Därför finns det behov av en riktad vägledning även till skolor och fritidshem. Informationen i vägledningen ska bland annat baseras på rekommendationer från Upphandlingsmyndigheten, Håll Sverige Rent, Keml samt Naturskyddsföreningens Operation giftfri förskola.

2.5 NY: Staden ska stötta och ge verktyg för ungdomars utbildning i kemikaliefrågan.

Barn och unga är framtidens konsumenter och behöver lära sig att göra kemikaliesmarta val. De kan komma i kontakt med skadliga kemikalier genom skola, fritidsaktiviteter, arbete, konsumtion, kost med mera. Därför behöver de få större kunskap om kemikalier i samhället och hur de kan påverka hälsan och miljön, samt hur vår kemikalieanvändning kopplas samman med de globala målen för hållbar utveckling. Genom att utbilda unga kan staden skapa nya användnings- och konsumtionsmönster för framtiden.

Mikroplast

2.6 NY: En förstudie om att minska spridningen av mikroplast ska genomföras.

I takt med den ökade uppmärksamheten om att mikroplast sprids till haven via sjöar och vattendrag har kunskapen om problematiken ökat. Trots att det ännu är svårt att jämföra olika studier med varandra kan det konstateras att spridningen av plast till miljön behöver minska. Genom en förstudie ska staden skaffa sig kunskap om vilka förutsättningar som krävs för att minska spridningen av mikroplast från Västerås till Mälaren.

2.7 NY: Alternativa material till konstgräs och gummiastfalt ska undersökas.

Förutom gummigranulat som ifyllnadsmaterial på konstgräsplaner har även granulat i gummiastfalt på lek- och sportytor samt själva konstfibrerna i konstgräs utan granulat uppmärksamats som källor till spridning av mikroplast. Dessa material används ofta på ytor som är svårtillgängliga ur skötselsynpunkt. Gummiastfalt används även där det finns höga krav på att en yta ska vara fysiskt tillgänglig men ändå stötdämpande, såsom vid offentliga lekplatser och på skolgårdar. En undersökning av alternativa material måste därför inkludera en omvärldsbevakning av den senaste utvecklingen på området, en utvärdering av de olika alternativa materialens för- och nackdelar samt bedömning av var de olika materialen kan ersätta användningen av konstgräs och gummiastfalt.

2.8 NY: Staden ska kartlägga var konstgräs och gummiastfalt finns inom kommunen.

Det är viktigt att veta vart det finns konstgräs och gummiastfalt idag om alternativ ska utredas. Staden behöver kartlägga hur många och hur stora ytor det handlar om och även vilken typ av ytor det rör sig om. Varje förvaltning antas ha god koll på sina egna ytor. Åtgärden handlar således om att samla ihop och sammanställa informationen. Kartläggningen kommer även att fungera som underlag för kvantifiering av mål för det fortsatta arbetet med att minska användningen av konstgräs och gummiastfalt.

2.9 NY: En strategi för konstgräs och gummiastfalt vid anläggning av offentliga miljöer, lekparkar och skolgårdar ska tas fram.

För att nå målet om att minska användningen av konstgräs och gummiastfalt på skol- och förskolegårdar samt i offentliga miljöer behöver en strategi tas fram inom staden. I detta arbete ingår att göra en bedömning av

materialens påverkan på hälsan och miljön. Undersökning av alternativa material bidrar med kunskap för jämförelse av framtida utbud. Strategin kommer att möjliggöra för staden att på ett tydligt sätt lyfta frågan om konstgräs och gummiastfalt i planerings- och underhållsprocessen för såväl nya som befintliga miljöer.

2.10 NY: Staden ska föra dialog med privata fastighetsägare angående konstgräs och gummiastfalt.

Ytor av konstgräs och gummiastfalt anläggs även av privata fastighetsägare i Västerås. För att förebygga spridning av mikroplast från dessa ytor ska dialog om åtgärder och alternativa lösningar för framtiden initieras med privata fastighetsägare. Kemikaliesamordnaren ansvarar för att bjuda in privata fastighetsägare till seminarium.

Fastigheter

2.11 Ett produktvalssystem för byggprodukters kemikalieinnehåll ska användas vid ny- och ombyggnation av fastigheter.

Inom byggsektorn används många olika material och produkter i stora volymer. På grund av byggnaders långa livslängd ökar risken för att människors hälsa påverkas negativt om fel sorts produkter byggs in. Genom att redan i byggskedet ställa krav på att produkterna dokumenteras och bedöms enligt det valda produktvalssystemet kan riskerna förebyggas.

Med hjälp av produktvalssystemet har staden också ett verktyg för att kunna påverka produktutvecklingen mot mer miljöanpassade produkter. Stadens mål är att alla nybyggnationer ska klara kraven för att uppfylla miljöcertifieringen Miljöbyggnad nivå silver eller motsvarande.

I kriterierna för Miljöbyggnad nivå silver får endast utfasningsämnen och hormonstörande ämnen EDS Cat 1 och Cat 2 förekomma i en mindre omfattning. Där det förekommer ska det motiveras och dokumenteras.

2.12 NY: En definition för Giftfri förskola ska tas fram.

2018 stod stadens första giftfria förskola klar. Byggnaden är certifierad enligt Miljöbyggnad silver och alla produkter är registrerade i Byggsvarubedömningen. Erfarenheter från projektet kommer att användas när staden ska fortsätta bygga giftfria förskolor. Projektet kommer fungera som modell för hur staden vill att kommande giftfria förskolor ska utformas och för den definition av Giftfri förskola som ska tas fram. Definitionen ska beslutas i fastighetsnämnden.

2.13 Staden ska bygga giftfria förskolor med avseende på innehåll av skadliga ämnen i byggprodukter.

Staden ska fortsätta bygga giftfria förskolor enligt den definition som tas fram inom denna handlingsplan.

2.14 NY: En plan för utfasning av växthuspåverkande köldmedier ska tas fram och utföras.

Västerås stad ska arbeta för att ställa högre krav är de som finns i f-gasförordningen EU/517/2014. F-gas står för en konstgjord gas som bland annat innehåller fluor (F). I värmepumpande tekniker såsom värmepumpar och kylmaskiner används ett köldmedium. Idag används flera köldmedier som är så kallade f-gaser. 2015 stod f-gaserna för ungefär 2 % av EU:s utsläpp av växthusgaser. Sedan 1990 har dock utsläppen från f-gaser ökat med 60 % inom EU medan utsläpp från övriga växthusgaser har sjunkit.

Den nya f-gasförordningen syftar till att sänka utsläppen av f-gaser med två tredjedelar till 2030 i förhållande till 2015 års nivåer. Västerås stad ska, förutom att fasa ut de köldmedier som det finns krav på enligt lagstiftningen, även ta fram en plan för att på sikt fasa ut alla växthuspåverkande köldmedier som innehåller f-gaser.

2.15 **NY:** Staden ska utreda möjligheterna att få med kemikaliefrågor i samhällsbyggnadsprocessen.

Staden har genom samhällsbyggnadsprocessen stora möjligheter att forma det hållbara sam-

hället. En del av det är minskad användning och spridning av skadliga kemikalier. Genom att i tidiga skeden styra mot kemikaliesmarta val i byggprocessen kan ett långsiktigt kemikaliesmart samhälle byggas. En genomlysning ska göras av var och hur i samhällsbyggnadsprocessen kemikaliefrågorna bäst kommer in.

3. Konsumenters kunskap om kemikalier ska öka

EFFEKT MÅL OCH ÅTGÄRDER

Effekt mål

- 3.a Från år 2021 till år 2024 ska riktade informationsinsatser genomföras årligen enligt planen för kommunikationsåtgärder.
- 3.b Inom prioriterade elevgrupper ska 400 personer per år informeras om farligt avfall och kemikalier i avloppet.
- 3.c År 2021 och år 2024 ska riktade enkätundersökningar utföras för att undersöka om kunskapen om kemikalier ökat hos västeråsarna efter genomförda informationsinsatser.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
3.1 NY: En kommunikationsplan för kemikaliehandlingsplanen ska tas fram.	2020	2020	K-SAM
3.2 En informationskampanj med inriktning på farligt avfall som uppkommer i samband med fritidsbåtsanvändandet ska utföras.	2024	2024	NIF Medansvar: VafabMiljö
3.3 Information ska ges till allmänheten genom att bland annat erbjuda studiebesök och skolinformation, med syftet att informera om farligt avfall och kemikalier i avloppet.	2015	Kont.	ME Medansvar: VafabMiljö
3.4 Enkätundersökningar ska genomföras med syfte att utreda konsumenters kunskap och attityder till kemikalier.	2021	2024	MoKN

UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 3:

- Ett flertal informationsinsatser om kemikalier i varor har genomförts riktade till privatpersoner. Några exempel är kampanjen Våga fråga, där rätten till information om ämnen i varor belystes. Ett annat exempel är de korta filmer som visats på bio och som tagit upp problem kopplade till biocider och andra ämnen i varor. Staden har också medverkat vid olika evenemang för att informera om skadliga ämnen i varor. Utöver detta har ett flertal tidningsartiklar publicerats, föreläsningar

har hållits och information har delats på Västerås stads sociala medier.

- En stor informationskampanj hölls under 2017-2018 inom EU-projektet NonHazCity, som kallades Kemikaliesmarta hem. Där fick ett antal Västeråsfamiljer konkreta råd om hur de kan leva mer kemikaliesmart. För att sprida informationen ytterligare ordnades en utställning baserad på de tips som familjerna fick.
- VafabMiljö har erbjudit allmänheten studiebesök för att ge en bättre inblick samt att öka engagemanget för avfallsfrågor. Studiebesök på avfallsstationer har berört farligt

avfall och vikten av att lämna detta på återbruken. De senaste tre åren har VafabMiljö även genomfört informationsinsatser via tidningen Cirkulera, sin hemsida och i sociala medier med syfte att minska kemikalieanvändandet.

- Mälarenergi har regelbundet erbjudit utbildning till skolelever. Mellanstadielever har erbjudits studiebesök på avloppsreningsverket och informerats om kemikalier i avloppsvattnet och varför det är viktigt att inte spola ner sådant som inte hör hemma i avloppet. Mellanstadielever har även haft tillgång till Mälarenergis vattensajt som upplyser om vatten och avlopp. För högstadielever finns projektarbeten där eleverna fått delta i workshops och informerats om vatten och avlopp. Även mellanstadieeleverna har erbjudits studiebesök på avloppsreningsverket (se 3.3).
- För att nå de yngsta barnen i grundskolan har Mälarenergi tagit fram en sagobok om vatten och avlopp. Sagoboken har delats ut

till alla förskoleklasser i de områden där Mälarenergi ansvarar för vatten och avlopp. Eleverna har sedan jobbat vidare med hållbarhetsfrågor.

- För SFI-klasser har Mälarenergi, Mimer och VafabMiljö som komplement till studiebesök och lektioner i klassrummen drivit det gemensamma projektet Bo i Västerås. SFI-klasser har bjudits in till en mer hemlik miljö, där deltagarna fått information om vad som är bra att känna till när man flyttar till ett eget boende. Bland annat har praktiska workshops hållits om att sortera i miljöboden och om vad som får spolas ner i avloppet. Eleverna har även fått information om kemikalier.
- För att mäta invånarnas kunskap om kemikalier har två enkätundersökningar genomförts, 2015 och 2018. Resultaten visar bland annat att antalet personer som har kunskap om att man kan fråga butiken man handlat i vad en vara innehåller hade ökat med 7 % från 2015 (se 3.4).

FORTSATT ARBETE

Kommunikation och information

3.1 **NY:** En kommunikationsplan för kemikaliehandlingsplanen ska tas fram.

Stadens förvaltningar och bolag har tillsammans stora möjligheter att nå ut med information om åtgärder för att minska människors och miljöns exponering för skadliga kemikalier. Riktad information kan bland annat spridas via de tidningar som Mimer, VafabMiljö och Mälarenergi producerar. Aktuella projekt inom handlingsplanens åtgärder kan också kommuniceras via pressmeddelanden och via stadens kanaler på sociala medier. Ett flertal "rollups" med väl utarbetad information finns redan framtagna och kan flyttas runt inom stadens olika mötesplatser för att synliggöras. Därtill kan informationsmaterial tas fram och spridas direkt till målgrupper som är särskilt

prioriterade eller som kan förmodas vara extra mottagliga, till exempel blivande föräldrar via stadens mödravårdscentraler.

I bilaga 2 listas lokala fokusämnen för Västerås stad. Syftet med lokala fokusämnen är att kemikaliearbetet i staden ska vara samordnat för ett visst antal ämnen och prioriteras i informationsarbetet. Listan grundas på följande kriterier:

- Ämnets inneboende miljö- och hälsoskadlighet utifrån kriterierna för utfasnings- och riskminskningsämnen
- Ämnen som sedan tidigare är identifierade som prioriterade ur ett Västeråperspektiv
- Möjlighet för staden att vidta ytterligare åtgärder

3.2 En informationskampanj med inriktning på farligt avfall som uppkommer i samband med fritidsbåtsanvändandet ska utföras.

Fritidsbåtsanvändandet i Västerås är omfattande och är en av de fritidsaktiviteter som har den starkaste kopplingen till kemikalier. Kemikalierna används till att måla på skrovet samt för rengöring och drivmedel i form av bensin och diesel. Kemikalierna riskerar att spridas till människor och miljön, till exempel genom att kemiska produkter i form av rengöringsmedel med mera lämnas kvar på båtuppställningsplatsen. Kampanjen handlar om att öka båtägarnas kunskap om skadliga kemikalier och miljövänligare alternativ. Informationsinsatserna kopplat till detta är till exempel att:

- Utföra insamlingsaktiviteter av restkemikalier som uppstår i samband med fritidsbåtsanvändandet
- Göra utskick av informationsbroschyr till alla båtägare som hyr båtplatser av Västerås stad
- Anordna ett event vid lokala båtuppställningsplatser där båtägare informeras om kemikalier

- Ställa upp fasta inlämningsplatser för kemikalier.

3.3 Information ska ges till allmänheten genom att bland annat erbjuda studiebesök och skolinformation, med syftet att informera om farligt avfall och kemikalier i avloppet.

VafabMiljö ska fortsätta att erbjuda allmänheten studiebesök för att ge en bättre inblick samt att öka engagemanget för avfallsfrågor.

Mälarenergi ska fortsätta sitt informationsarbete riktat till elever i förskola, grundskola och i SFI-klasser.

3.4 Enkätundersökningar ska genomföras med syfte att utreda konsumenters kunskap och attityder till kemikalier.

En riktad enkätundersökning ska genomföras för att ge en inblick i hur invånarnas kunskap och medvetenhet om kemikalier ökar eller minskar efter genomförda informationsinsatser.

4. Öka informationen och tillsynen av verksamheter med inriktning på kemikalier i varor och produkter

EFFEKT MÅL OCH ÅTGÄRDER

Effekt mål

- 4.a Senast år 2024 ska tio tillsynsprojekt inom Miljö- och konsumentnämndens ansvarsområde ha utförts för att kontrollera att gällande lagstiftning följs.
- 4.b Senast år 2022 ska 100 % av stadens kontorsarbetsplatser fått information om kemikaliesmarta arbetsplatser.
- 4.c År 2030 har inga båtar med giftig båtbottnfärg båtplats i fritidsbåtshamnar som drivs eller arrenderas ut av Västerås stad.
- 4.d År 2030 har inga båtar med giftig båtbottnfärg uppställningsplats på mark som arrenderas ut av Västerås stad.
- 4.e Utsläppskällor ska undersökas årligen genom provtagning av minst tio punkter på spillvattennätet och minst fem punkter på dagvattennätet.
- 4.f Senast 2021 ska minst 20 byggaktörer fått information om miljö- och kemikaliefrågor vid ett bostadsbyggnadsseminarium.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
4.1 Tillsynsbesök ska utföras på skolor med inriktning på kemikalier och kemikalier som används i undervisningen.	2022	2022	MoKN
4.2 Staden ska ha kontinuerlig tillsyn på anmälnings- och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter kemikaliehantering.	2015	Kont.	MoKN
4.3 Staden ska bedriva tillsyn inriktat mot varor samt kemiska och hygieniska produkter.	2015	Kont.	MoKN
4.4 NY: En tillsynsplan för kontinuerlig tillsyn av varor och produkter ska tas fram.	2020	2020	MoKN
4.5 NY: Staden ska genomföra tillsyn på konstgräsplaner.	2021	2021	MoKN
4.6 Ett projekt för att minska användningen av förbjudna båtbottnfärger i Mälaren ska genomföras.	2015	Kont.	MoKN, NIF
4.7 Staden ska bedriva ett aktivt uppströmsarbete med syftet att kartlägga, granska och minska användningen av skadliga ämnen och metaller hos verksamheter.	Kont.	Kont.	ME
4.8 NY: Dagvatten och spillvatten från industriområden och bostadsområden ska provtas för att identifiera kemiska utsläppskällor.	Kont.	Kont.	ME

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
4.9 NY: Material i kontakt med livsmedel ska kontrolleras inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.	2023	2023	MoKN
4.10 NY: Kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden ska genomföras.	2022	2022	MoKN
4.11 NY: Staden ska informera om miljö- och kemikaliefrågor på bostadsseminarium med byggaktörer.	2021	2021	K-SAM

UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 4:

- Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen är den förvaltning inom staden som har tillsynsansvaret för detaljhandels försäljning av varor till privatpersoner. Ett flertal tillsynsinsatser riktade mot detaljhandeln och varor har genomförts. Bland annat har metallinnehåll i smycken, kosmetiska produkter för barn och biocider i varor kontrollerats. Ett antal tillsynsprojekt inriktade på kemiska produkter har också genomförts. Bland annat kontroll av märkning och barnskyddande förslutning samt kontroll av de företag som säljer särskilt skadliga kemiska produkter (se 4.3-4.4).
- Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen har hållit i frukostseminarier där olika branscher informerats om vilka krav som ställs på dem när de erbjuder olika typer av varor och tjänster.
- Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen bedriver ett kontinuerligt tillsynsarbete för verksamheter som kan ha påverkan på människors hälsa eller miljön. Under 2016 lades extra fokus på skolornas användning av kemikalier i undervisningen och på miljöfarliga verksamheters arbete med substitution av skadliga ämnen (se 4.1-4.2).
- Båtbottenfärger används på båtskrov för att bland annat hindra påväxt av havstulpaner. Färgerna som används innehåller biocider och är giftiga för vattenlevande organismer. De färger som innehåller biocider är inte tillåtna att använda i Mälaren men används ändå. För att användningen ska upphöra har miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen utfört flertalet aktiviteter riktade både mot båtägare och verksamheter. Arbetet har kommit en bra bit på vägen och användningen har minskat, men för att få bort färgerna helt behövs fortsatta insatser (se 4.6).
- Mälarenergis uppströmsarbete påbörjades 2013. Arbetet innebär att verksamheters utsläpp till dag- eller spillvattennätet kartläggs. Detta för att på sikt kunna minska verksamheters utsläpp av föroreningar och andra oönskade ämnen till avloppsreningsverket och Mälaren. I de fall där det visat sig att verksamheter släpper ut höga halter av vissa föroreningar eller andra oönskade ämnen har Mälarenergi ställt krav på att dessa ska minska eller fasas ut helt. Uppströmsarbetet bedrivs kontinuerligt och är en del av certifieringen inom Revaq (se 4.7-4.8).
- Mälarenergi samarbetar med miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och Folkhälsvården Västmanland AB i den så kallade uppströmsgruppen.

FORTSATT ARBETE

Tillsyn

- 4.1 Tillsynsbesök ska utföras på skolor med inriktning på kemisalar och kemikalier som används i undervisningen.

Åtgärden är inriktad på de kemikalier som används i samband med skolornas kemiundervisning. Ny teknik har bidragit till att det idag kan vara möjligt att byta ut vissa konventionella experiment mot datorsimuleringar. De kemikalier som inte längre behöver användas i undervisningen riskerar att bli kvar i skolornas lokaler. Det är viktigt att dessa samlas in och omhändertas på rätt sätt. Tillsynen inriktas främst på informationsspridning, men även på kontroll av skolornas rutiner.

- 4.2 Staden ska ha kontinuerlig tillsyn på anmälnings- och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheters kemikaliehantering.

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen utför tillsyn på anmälnings- och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter. I miljölagstiftningen finns det krav på att verksamheterna ska ha god kemikaliekontroll, bland annat genom att förteckna de kemiska produkter samt biotekniska organismer som hanteras inom verksamheten och som kan innebära risker från hälso- eller miljösynpunkt. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen ska fortsätta med tillsynen, samt aktivt arbeta för att utveckla denna.

- 4.3 Staden ska bedriva tillsyn inriktat mot varor samt kemiska och hygieniska produkter.

- 4.4 **NY:** En tillsynsplan för kontinuerlig tillsyn av varor och produkter ska tas fram.

Tillsynen kommer främst att fokusera på de i handlingsplanen prioriterade varu- och produktgrupperna. Syftet är att undersöka hur

detaljhandelns rutiner för kemikaliekontroll fungerar. I de fall det är möjligt kommer varor och produkter som är avsedda för barn att prioriteras. Tillsynen kan bland annat omfatta kontroll av märkning, barnförslutande förpackningar samt innehåll av förbjudna eller begränsade ämnen.

Tillsyn ska genomföras årligen och en plan för arbetet ska tas fram. Till skillnad från anmälnings- och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheterna med årlig kontroll kan tillsynsplanen för detaljhandeln, av resursskäl, endast omfatta ett mindre antal butiker per år.

- 4.5 **NY:** Staden ska genomföra tillsyn på konstgräsplaner.

IVL Svenska miljöinstitutet har kartlagt källor och spridningsvägar för mikroplast i havsmiljön. Resultatet finns i rapporten *Swedish sources and pathways for microplastics to the marine environment*. Enligt rapporten är konstgräsplaner en källa till spridning av mikroplast till havsmiljön.

Västerås stad tog under 2018 fram en handlingsplan för konstgräsplaner där rutiner för skötsel beskrivs samt vilka aspekter man bör ta hänsyn till vid anläggande av nya/utbyte av befintliga planer. Staden har även genomfört undersökningar vid en konstgräsplan och resultatet visar att låga halter mikroplast läcker från konstgräsplanen. Det kan vara ett resultat av de åtgärder som staden genomfört för att minska läckaget. Fler undersökningar behövs för att verifiera resultatet.

I Västerås finns idag sex konstgräsplaner där staden själv ansvarar för drift och underhåll. Det finns även åtta konstgräsplaner för spontanidrott där minimalt underhåll utförs. Därtill finns ett antal planer som sköts av lokala idrottsföreningar och klubbar.

För att minska miljöpåverkan från konstgräsplaner bör konkreta åtgärder vidtas för att minska spridningen av granulat och mikroplaster. Tillsynen ska inriktas på att åtgärdsplaner tas fram och genomförs.

Båtbottenfärger

- 4.6 Ett projekt för att minska användningen av förbjudna båtbottenfärger i Mälaren ska genomföras.

Användningen av förbjudna båtbottenfärger på båtar som har sin huvudsakliga förtöjningsplats i Mälaren måste upphöra. Flera förvaltningar, bland annat miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen behöver samverka kring åtgärder som bidrar till att användningen upphör. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen begär varje år in statistik över försåld mängd båtbottenfärg från de butiker som säljer sådana färger i Västerås. Tillsynen visar att den för Mälaren förbjudna ost- och västkustfärgen fortfarande säljs men i allt mindre mängd. Genom undersökningar av bland annat sediment i närheten av stadens båtuppläggningsplatser och analys av tvättvatten från spolplattor på båtuppläggningsplatser, är det dock känt att dessa förbjudna färger fortfarande används och finns på båtar i Västerås.

I projektet ingår tillsyn på spolplattor för båtvtvätt, på butiker som säljer båtbottenfärger och andra verksamheter kopplade till service av båtar.

Det ingår även att fortsätta med informationskampanjer och att ställa krav på "giftfria" båtar för de som hyr båtplats av Västerås stad. Staden kan, i egenskap av ägare och uthyrare av närmare 3000 båtplatser, ställa krav på de båtägare som hyr plats av staden att deras båtar inte får vara målade med ost- eller västkustfärg. Krav kommer att börja ställas för de nya båtplatser som staden anlägger, bland annat i Gäddeholm, för att på sikt gälla alla kommunens båtplatser.

Krav på giftfri båtbotten kommer också att ställas för att få använda den båtborsttvätt som kommer att anläggas i Västerås och som finansieras av staden.

Uppströmsarbete

- 4.7 Staden ska bedriva ett aktivt uppströmsarbete med syftet att kartlägga, granska och minska användningen av skadliga ämnen och metaller hos verksamheter.

- 4.8 **NY:** Dagvatten och spillvatten från industriområden och bostadsområden ska provtas för att identifiera kemiska utsläppskällor.

En viktig del i att minska förekomsten av kemikalier är att arbeta mot källan genom ett aktivt uppströmsarbete. Genom att ställa krav på verksamheter att kartlägga, granska och minska användningen av skadliga ämnen och metaller kan Mälarenergi uppnå:

- Färre störningar i den biologiska reningsprocessen
- Förbättrad arbetsmiljö för dem som arbetar i reningsverken och ledningsnätet
- Minskat behovet av extra reningssteg
- Ett renare vatten som går ut till Mälaren
- Ett renare slam som kan återföras till jordbruk

Undersökningar har visat att hushållen är en viktig källa för utsläpp av skadliga ämnen till vatten. Flödena behöver därför undersökas och identifieras för att kunna välja vilka åtgärder som behövs för att minska tillförseln av skadliga ämnen till vatten från hushållen.

Mälarenergis miljömål är att begränsa och eliminera utsläpp av skadliga/oönskade ämnen till både dag- och spillvattennätet.

Livsmedel

4.9 **NY:** Material i kontakt med livsmedel ska kontrolleras inom de områden som Livsmedelsverket pekat ut.

Livsmedelsverket har i den nationella kontrollplanen pekat ut följande områden som särskilt prioriterade:

- Mineraloljor i returpapper i papper, kartong eller wellpapp
- Material i kontakt med dricksvatten

I material i kontakt med livsmedel (Food contact materials, FCM) kan det finnas kemikalier som kan migrera (läcka från materialet) till livsmedlen, speciellt om användningen är felaktig.

Dricksvatten får inte förorenas av material från installationer som används vid beredning eller distribution. Undersökningsprogram på vattenverk syftar till att säkerställa att dricksvattnet inte är förenat med kemiska faror.

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen kontrollerar material i kontakt med livsmedel samt att anläggningar för produktion av dricksvatten säkerställer att kemiska faror inte är förenade med det utgående vattnet.

Förutom tillsyn kommer informationskampanjer inom ramen för EU-projektet NonHazCity att utföras. Kampanjerna kommer riktas både till verksamheter och till privatpersoner och innehålla information om fler ämnen att se upp med i kontakt med livsmedel, till exempel PFAS.

Information

4.10 **NY:** Kommunikationsinsatser för kemikaliesmarta arbetsplatser i staden ska genomföras.

De senaste åren har staden arbetat mycket med Giftfri förskola och där har det varit ett tydligt barnperspektiv. En positiv effekt av arbetet är att även personalen på förskolorna har fått en arbetsplats där de exponeras mindre för skadliga ämnen. Även på andra arbetsplatser finns behov av att göra åtgärder för att minska exponeringen för skadliga ämnen. Bland annat behöver kontorsmiljöerna på stadens förvaltningar och bolag bli mer kemikaliesmarta. En informationskampanj med tips på hur arbetsplatsen kan bli mer kemikaliesmart ska därför genomföras. Material till kampanjen kan med fördel hämtas från EU-projektet NonHazCity där staden medverkar och som driver ett liknande projekt.

4.11 **NY:** Staden ska informera om miljö- och kemikaliefrågor på bostadsseminarium med byggaktörer.

För att främja en cirkulär ekonomi behöver skadliga ämnen i byggmaterial minska. Inom ramen för arbetet med bostadsförsörjning har Västerås stad sedan 2016 ordnat bostadsseminarium för marknadens aktörer inom bostadsbyggande och fastighetsutveckling. Seminarierna ordnas två gånger per år och brukar besökas av drygt 100 deltagare (byggaktörer, politiker och tjänstemän). Genom att informera om miljö- och kemikaliefrågor på bostadsbyggnadsseminarium kan staden i ett tidigt skede styra mot kemikaliesmarta val i byggprocessen.

Åtgärden har koppling till Västerås stads nya handlingsplan för bostadsförsörjning, som lyfter att bostäder ska byggas hållbart och klimatsmart i samarbete med marknaden (mål 4. Bostäder på rätt sätt). Som bakgrund anges att en definition av ekologiskt hållbara byggvaror och byggmaterial över hela livscykelns ska tas fram och definieras samt att en handlingsplan för att öka användningen av dessa byggmaterial ska vara beslutad senast vid utgången av 2020. Handlingsplanen ska bland annat innehålla åtgärder om giftfria och cirkulära materialval.

5. Öka Västerås stads samverkan med andra aktörer i samhället

EFFEKT MÅL OCH ÅTGÄRDER

Effekt mål

- 5.a Stadens förvaltningar och bolag ska årligen delta i samverkansprojekt med andra aktörer i samhället.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
5.1 Staden ska aktivt samverka med andra kommuner med syftet att dela erfarenheter och kunskap.	2015	Kont.	K-SAM
5.2 Staden ska samverka med Region Västmanland med målet att minska förekomsten av läkemedelsrester i miljön.	2015	Kont.	SK
5.3 Staden ska samverka med Kemikalieinspektionen i tillsyns- och informationsprojekt.	2015	Kont.	MoKN
5.4 Staden ska samverka med Länsstyrelsen i Västmanland gällande kunskapsutbyte och miljöövervakning.	2015	Kont.	SK, K-SAM
5.5 NY: Staden ska samverka med Fyra Mälarstäder om frågor som rör båtbottnfärger.	2021	Kont.	MoKN, NIF
5.6 NY: Staden ska samverka med Folkandvården Västmanland AB med målet att minska förekomsten av kvicksilver till miljön.	2019	Kont.	ME, MoKN
5.7 NY: Staden ska samverka inom Industrigruppen.	Kont.	Kont.	ME

UPPFÖLNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 5:

- För att arbetet med kemikalier ska få större genomslag och kunna drivas på i önskvärd takt behövs samverkan. Västerås stad har aktivt arbetat för att initiera samverkan med andra aktörer i samhället och har nu flera fungerande samarbeten. Bland annat nätverket Giftfria städer som Västerås stad ingår i tillsammans med Stockholm, Malmö, Göteborg, Helsingborg och Jönköping. Dessa städer var, precis som Västerås stad, tidiga med att ta fram handlingsplaner för kemikalier och nätverket används för att utbyta erfarenheter och kunskap kopplade till städernas arbete med kemikaliefrågor (se 5.1).
- Staden har tillsammans med Region Västmanland anlitat en konsult för att få fram förslag på lämpliga åtgärder att samverka kring när det gäller läkemedels påverkan på miljön. Konsultens slutsats var att vi redan gör de rätta åtgärderna och att vi ligger långt fram jämfört med andra liknande aktörer. Detta ger ett kvitto på att samarbetet fungerar och samverkan med regionen när det gäller läkemedel bör därför fortsätta (se 5.2).

FORTSATT ARBETE

- 5.1 Staden ska aktivt samverka med andra kommuner med syftet att dela erfarenheter och kunskap.

Att samverka med andra kommuner, myndigheter och organisationer är ett effektivt sätt att bygga upp kunskap och erfarenhet. Kemikaliesamordnaren ansvarar för att Västerås stad fortsätter att vara en del av det påbörjade samarbetet med Stockholm, Göteborg, Malmö och Helsingborg samt att söka kontakt även med andra kommuner för kunskapsutbyte.

- 5.2 Staden ska samverka med Region Västmanland med målet att minska förekomsten av läkemedelsrester i miljön.

Region Västmanland är ansvarig för stora delar av förskrivningen av läkemedel i Västerås. För att kunna minska mängden läkemedel i miljön krävs det att fler aktörer går samman och arbetar utifrån sina förutsättningar. Västerås stad bör delta i samverkan utifrån ansvaret för omhändertagande av avloppsvatten.

När det gäller läkemedel är det svårt att kräva utbyte till miljöanpassade produkter. Ändå är det viktigt att bedriva ett aktivt arbete med att försöka byta ut läkemedel där det finns likvärdiga alternativ, men som är bättre ur miljöhänsyn. Exempel på sådana produkter är Zon och Voltaren som innehåller diklofenak, ett ämne som finns med på Vattendirektivets prioriteringslista, och där det finns alternativ som har samma verkan men som inte innehåller detta ämne.

- 5.3 Staden ska samverka med Kemikalieinspektionen i tillsyns- och informationsprojekt.

Kemikalieinspektionen är ansvarig myndighet för miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö och

genomför årligen nationella tillsynsprojekt med inriktning på kemikalier i varor och kemiska produkter. Miljö- och hälsoskydds-förvaltningen ska delta i de tillsynsprojekt som är möjliga. Västerås stad ska också ha en aktiv dialog med Kemikalieinspektionen med syftet att utbyta erfarenheter och kunskap.

- 5.4 Staden ska samverka med Länsstyrelsen i Västmanland gällande kunskapsutbyte och miljöövervakning.

Länsstyrelserna ska fungera som en länk mellan kommunerna och regeringen, riksdagen och de centrala myndigheterna. Länsstyrelsen i Västmanland är ansvarig för de regionala miljömålen kopplade till Giftfri miljö. Det är viktigt att Västerås stad samarbetar med Länsstyrelsen i Västmanland i kemikalierelaterade frågor med möjligheten att föra upp frågor till regering och riksdag.

- 5.5 **NY:** Staden ska samverka med Fyra Mälärstäder om frågor som rör båtottenfärger.

Fyra Mälärstäder är ett samarbete mellan kommunerna Enköping, Eskilstuna, Strängnäs och Västerås. Samarbete sker inom olika områden. För att skydda Mälaren behöver städerna samverka. Samverkan kring arbetet med båtottenfärger har inte funnits tidigare och Västerås stad ska ta en aktiv roll i att initiera ett samarbete kring frågorna.

- 5.6 **NY:** Staden ska samverka med Folk tandvården Västmanland AB med målet att minska förekomsten av kvicksilver till miljön.

Folk tandvården Västmanland AB är ansvariga för nio tandvårdskliniker i Västmanland. I Västerås finns även ett femtiotal privata tandvårdskliniker. Tandvårdsklinikerna hanterar kvicksilver som kan nå avloppsnätet. Amalgamavskiljare kräver rätt hantering vid

tömning och provtagning och bästa möjliga teknik ska tillämpas.

Folktandvården har egna riktlinjer och mål för sitt utgående vatten. Som VA-huvudman ställer även Mälarenergi krav på utgående vatten till det kommunala avloppsnätet. Mälarenergi, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och Folktandvården har samverkansmöten i Uppströmsgruppen.

Mälarenergi kommer under 2019-2020 att samverka med Folktandvården Västmanland angående kvicksilver, vilket även ligger med i Revaqs handlingsplan. 2021 kommer fokus att riktas mot de privata tandvårdsklinikerna. Med riktad insats menas att Mälarenergi kommer att kartlägga de fysiska platserna och lägga in dessa i kartsystemet, att granska om amalgamavskiljare finns eller inte samt hur de sköts och töms för att minska mängden kvicksilver i avloppet.

5.7 **NY:** Staden ska samverka inom Industrigruppen.

Mälarenergi samverkar med andra kommuner i VA-frågor, i uppströmsarbete samt i miljö- och kemikaliefrågor. Genom samarbetet har gemensamma riktlinjer för utsläpp av avloppsvatten från industrier och andra verksamheter tagits fram. Syftet med riktlinjerna är att bidra till en gemensam bedömning av avloppsvatten som skiljer sig från hushållspillvatten för att minimera negativ påverkan på ledningsnät, reningsprocesser, slam samt sjöar och vattendrag.

I dagsläget har Mälarenergi ett aktivt samarbete med Eskilstuna Energi & Miljö, Sevab Strängnäs Energi, Gästrike Vatten, Karlstads kommun, Nodra AB (Norrköping), Tekniska Verken Linköping, Örebro kommun och Uppsala Vatten. Industrigruppen kommer att fortsätta sitt arbete.

6. Öka samverkan mellan Västerås stads förvaltningar och bolag

EFFEKT MÅL OCH ÅTGÄRDER

Effekt mål

- 6.a Stadens kemikaliegrupp ska träffas kontinuerligt för att öka samverkan mellan stadens förvaltningar och bolag.

Åtgärder	Start	Avslut	Ansvariga
6.1 Stadens kemikaliegrupp ska fortsätta sitt arbete.	2015	2025	K-SAM

UPPFÖLJNING AV TIDIGARE ÅTGÄRDER

Åtgärder som genomförts och påbörjats under 2015-2019 inom inriktningsmål 6:

- I framtagandet av handlingsplanen för kemikalier bildades en arbetsgrupp bestående av representanter för de förvaltningar och bolag som hade egna åtgärder i handlingsplanen – stadens

kemikaliegrupp. Gruppen skulle fungera som stödfunktion för stadens arbetsplatser och bidra till att höja kunskapsnivån inom koncernen. Gruppens syfte var också att bidra vid uppföljning och uppdatering av handlingsplanen. Med hjälp av kemikaliegruppen har samverkan inom staden ökat och gruppens arbete kommer att fortsätta (se 6.1).

FORTSATT ARBETE

- 6.1 Stadens kemikaliegrupp ska fortsätta sitt arbete.

Flera av stadens förvaltningar och bolag berörs av kemikaliearbetet. Åtgärderna i handlingsplanen är ambitiösa och kommer att kräva ett aktivt samarbete. Den tvärgrupp som bildats av representanter från stadens förvaltningar och bolag ska därför fortsätta att träffas. Kemikaliesamordnaren ansvar för att sammankalla gruppen två gånger per år för att:

- Följa upp genomförandet av handlingsplanens åtgärder
- Ta fram förslag till ny handlingsplan
- Bidra till ökad kunskap och informationsspridning, till exempel genom omvärldsbevakning
- Verka för ökad samverkan inom staden
- Utgöra stödfunktion till förvaltningar och bolag
- Synliggöra kemikaliearbetet

Bilaga 1. Finansiering

Mycket av det arbete som kemikalieplanen beskriver kan utföras genom att åstadkomma större medvetenhet. Kostnaderna bedöms i dessa fall inte bli betydande. Nya resurser kommer dock att krävas för vissa av de åtgärder som handlingsplanen beskriver. De nämnder och bolag som pekas ut som ansvariga för åtgärder ansvarar för att i den ordinarie budgetprocessen ange vilka behov och möjligheter som finns. Vissa satsningar kan genomföras som projekt i samarbete med andra och eventuellt delfinansieras med externa medel, till exempel via Länsstyrelsen i Västmanland. Som grund krävs dock ofta en satsning av staden även i sådana projekt. Alla kostnader utöver befintliga budgetramar som handlingsplanen medför ska beslutas om i samband med stadens årliga budget. Nedan följer en uppskattning av resursbehovet:

Åtgärd	Ansvariga	Kostnad	
1.1	En ny handlingsplan för kemikalier ska tas fram till 2025.	K-SAM	Inom ram för ord. budget
1.2	Stadens alla bolag och förvaltningar ska kontinuerligt dokumentera alla klassificerade kemiska produkter i den egna verksamheten.	Alla	Inom ram för ord. budget
1.3	NY: Stadens alla bolag och förvaltningar ska ha kunskap om vilka klassificerade kemiska produkter som används av upphandlade entreprenadtjänster.	Alla	Inom ram för ord. budget
1.4	NY: Ett pilotprojekt med syfte att undersöka vilka produkter som kan substitueras ska genomföras.	K-SAM, SK	Inom ram för ord. budget
1.5	Stadens alla bolag och förvaltningar ska fasa ut eller substituera utfasningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.	Alla	Inom ram för ord. budget
1.6	Stadens alla bolag och förvaltningar ska så långt som möjligt fasa ut eller substituera de produkter som innehåller prioriterade riskminskningsämnen. Om substitution inte är möjligt ska det särskilt motiveras.	Alla	Inom ram för ord. budget
1.7	NY: Expertstöd ska säkerställas inom området kemikaliekraav vid upphandling.	SK	Utifrån budgetprocess 2021
1.8	Specifika kemikaliekraav för de prioriterade varu- och produktgrupperna ska tas fram och tillämpas vid upphandling.	SK/UIC	Utifrån budgetprocess 2021
1.9	Övergripande kemikaliekraav för avtal ska tas fram för användning vid upphandling av varor och produkter.	SK/UIC	Utifrån budgetprocess 2021
1.10	NY: Ett mallbibliotek ska tas fram för kemikaliekraav i upphandlingar.	SK/UIC	Utifrån budgetprocess 2021

Åtgärd		Ansvariga	Kostnad
1.11	Specifika kemikaliekrav ska tas fram och tillämpas på tjänster/utförande entreprenader och mark-/byggentreprenörer.	SK/UIC	Utifrån budgetprocess 2021
1.12	Rutiner för systematisk uppföljning av ställda miljö- och kemikaliekrav ska tas fram och följas.	SK/UIC	Utifrån budgetprocess 2021
1.13	Utbudet och efterfrågan av miljömärkta varor/produkter i beställarstödet (VIP) ska granskas och bedömas.	SK/UIC	Inom ram för bef. budget
1.14	Utbudet i beställarstödet (VIP) ska revideras för att styra mot en ökad användning av miljömärkta varor inom Västerås stad.	SK/UIC	Inom ram för bef. budget
2.1	NY: Vägledningen för Giftfri förskola ska revideras och uppdateras.	FSN	Inom ram för miljösamordningsbudget
2.2	NY: Ett system för uppföljning av stadens arbete med vägledningen för Giftfri förskola ska tas fram.	FSN	Inom ram för miljösamordningsbudget
2.3	NY: Arbetet med vägledningen för Giftfri förskola ska följas upp.	FSN Medansvar: MoKN	Inom ram för miljösamordningsbudget
2.4	NY: Ett projekt för Giftfri skola och fritidshem ska genomföras.	GSN	100 tkr
2.5	NY: Staden ska stötta och ge verktyg för ungdomars utbildning i kemikaliefrågan.	GSN	60 tkr 2020, 20 tkr årligen
2.6	NY: En förstudie om att minska spridningen av mikroplast ska genomföras.	SK Medansvar: Mälarenergi, MoKN	100 tkr
2.7	NY: Alternativa material till konstgräs och gummiastfalt ska undersökas.	TN Medansvar: FN, FSN, GSN, NIF, Mimer	200 tkr
2.8	NY: Staden ska kartlägga var konstgräs och gummiastfalt finns inom kommunen.	TN Medansvar: FN, FSN, GSN, NIF, Mimer	Inom ram för ord. budget

Åtgärd		Ansvariga	Kostnad
2.9	NY: En strategi för konstgräs och gummiastfalt vid anläggning av offentliga miljöer, lekparker och skolgårdar ska tas fram.	TN Medansvar: MoKN, FN, FSN, GSN, NIF, Mimer	200 tkr
2.10	NY: Staden ska föra dialog med privata fastighetsägare angående konstgräs och gummiastfalt.	K-SAM Medansvar: MoKN	50 tkr
2.11	Ett produktvalssystem för byggprodukters kemikalieinnehåll ska användas vid ny- och ombyggnation av fastigheter.	FN Medansvar: Mimer	50 tkr
2.12	NY: En definition för Giftfri förskola ska tas fram.	FSN, FN	Inom ram för ord. budget
2.13	Staden ska bygga giftfria förskolor med avseende på innehåll av skadliga ämnen i byggprodukter.	FN	Utifrån budgetprocess
2.14	NY: En plan för utfasning av växthuspåverkande köldmedier ska tas fram och utföras.	FN	Inom ram för underhållsbudget
2.15	NY: Staden ska utreda möjligheterna att få med kemikaliefrågor i samhällsbyggnadsprocessen.	SK	50 tkr
3.1	NY: En kommunikationsplan för kemikaliehandlingsplanen ska tas fram.	K-SAM	Inom ram för ord. budget
3.2	En informationskampanj med inriktning på farligt avfall som uppkommer i samband med fritidsbåtsanvändandet ska utföras.	NIF Medansvar VafabMiljö	Inom budget för båtverksamhet
3.3	Information ska ges till allmänheten genom att bland annat erbjuda studiebesök och skolinformation, med syftet att informera om farligt avfall och kemikalier i avloppet.	Mälarenergi Medansvar: VafabMiljö	Inom ram för ord. budget
3.4	Enkätundersökningar ska genomföras med syfte att utreda konsumenters kunskap och attityder till kemikalier.	MoKN	50 tkr/gång
4.1	Tillsynsbesök ska utföras på skolor med inriktning på kemikalier och kemikalier som används i undervisningen.	MoKN	Inom ram för ord. budget
4.2	Staden ska ha kontinuerlig tillsyn på anmälnings- och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheters kemikaliehantering.	MoKN	Inom ram för ord. budget
4.3	Staden ska bedriva tillsyn inriktat mot varor samt kemiska och hygieniska produkter.	MoKN	Inom ram för ord. budget
4.4	NY: En tillsynsplan för kontinuerlig tillsyn av varor och produkter ska tas fram.	MoKN	Inom ram för ord. budget

Åtgärd	Ansvariga	Kostnad
4.5	MoKN	Inom ram för ord. budget
4.6	MoKN, NIF	50 tkr samt inom budget för båtverksamhet
4.7	Mälarenergi	Inom ram för ord. budget
4.8	Mälarenergi	Inom ram för ord. budget
4.9	MoKN	Inom ram för ord. budget
4.10	MoKN	75 tkr
4.11	K-SAM	25 tkr
5.1	K-SAM	Inom ram för ord. budget
5.2	SK	Inom ram för ord. budget
5.3	MoKN	Inom ram för ord. budget
5.4	SK, K-SAM	Inom ram för ord. budget
5.5	MoKN, NIF	Inom ram för ord. budget
5.6	Mälarenergi, MoKN	Inom ram för ord. budget
5.7	Mälarenergi	Inom ram för ord. budget
6.1	K-SAM	Inom ram för ord. budget

Bilaga 2. Lokala fokusämnen

Exempel på kemiska grupper och ämnen att lyfta vid informationsspridning:

Grupper	Ämnen	Förekomst och risker
Antibakteriella ämnen	Silver Trikoslan	Används i kläder, vitvaror och hygienartiklar för att förhindra bakterietillväxt och dålig lukt. Såväl silverjoner som Triclosan orsakar skadliga effekter i vattenmiljön.
Bromerade flamskyddsmedel	PBDE (pentabrom-difenyleter) HBCDD (hexabrom-cyklododekan) TBBP-A (tetrabrom-bisfenol A) PBB (polybromerade bifenyler)	Används för att försvåra antändningen av material eller minska spridningen av brand. Det finns många olika typer varav ett flertal är svårnedbrytbara, bioackumulerande och reproduktionsstörande.
Ftalater	DEHP (Di(2-etylhexyl)ftalat) DBP (Dibutylftalat) BBP (Bensylbutylftalat) DINP (Diisononylftalat) DIDP (Diisodecylftalat) DNOP (Di-n-oktylftalat)	Används främst för att göra plast och gummi mjuka och smidiga. De kan finnas i allt från bollar, badkarsmattor, trädgårdsslangar och konstläder till plastgolv, elsladdar och gummiasfalt. Vissa ftalater är eller misstänks vara hormonstörande.
Polyklorerade bifenyler, PCB		All nyanvändning av PCB förbjöds i Sverige 1978. Användes (och förekommer) som isolering och smörjolja i kondensatorer samt i transformatorer, fogmassor och färg. PCB är stabilt och bioackumuleras i miljön. Det är giftigt för vattenlevande organismer och ger störningar i fortplantningsförmågan hos fisk och vattenlevande däggdjur.
Polyfluorerade föreningar	PFOS PFOA	Högfluorerade ämnen som används för att skapa släta vatten-, fett- och smutsavvisande ytor. De används till exempel i textilier, impregneringsmedel och skidvalla. Det finns hundratals typer varav PFOS och PFOA hör till de vanligaste. Ämnena är mycket svårnedbrytbara och har hittats i blodet hos människor och djur.

Grupper	Ämnen	Förekomst och risker
Bisfenoler	BPA (Bisfenol A)	Används framför allt för att tillverka epoxi- och polykarbonatplaster. Epoxiplast kan användas i elektronik, byggmaterial, lim, som skyddande lack i konserv- och läskburkar samt vid renoivering av vatten- och avloppsrör. Bisfenol A är hormonstörande och kan påverka fortplantningen.
Tungmetaller	Kadmium Bly Zink Kvicksilver Krom Koppar	Finns naturligt i miljön men människan har bidragit till att halterna koncentreras i urbana områden. I Sverige är det vanligast att exponeras för metaller från maten. Exponering sker också via partiklar i luften. Hur människor och miljön påverkas varierar mellan olika metaller.
Tennorganiska föreningar	TBT (Tributyltenn)	Fungerar som biocider och har använts i träskyddsmedel och båtbottnfärger samt som konserveringsmedel. Föreningarna har allvarliga hälso- och miljöfarliga egenskaper, särskilt för vattenlevande organismer.
Polycykliska aromatiska kolväten, PAH	Antracen	Bildas när kol eller kolväten i till exempel olja hettas upp utan att det finns tillräckligt mycket syre för att ge en fullständig förbränning till koldioxid. Antracen används för produktion av det röda textulfärgämnet alizarin. Det används också till växtskyddsmedel för skog, insektsmedel och beläggning på material. PAH:er utgör den största kända gruppen av cancerogena ämnen.
Läkemedel		Läkemedel behövs för att bota och lindra sjukdomar. Förmågan att påverka biologiska processer innebär att läkemedlen även påverkar andra djurarter. Ett exempel är diklofenak i det receptfria läkemedlet Voltaren som orsakar njurskador hos fiskar. Ett annat exempel är antibiotika som utgör ett allvarligt hot genom att bidra till utveckling av antibiotikaresistenta bakterier.

Bilaga 3. Kriterier för prioriterade kemiska ämnen

Västerås stads kemikaliearbete kräver att det finns tydliga riktlinjer för prioritering av ämnen. Urvalet av kemiska ämnen har skett utifrån utpekade skadliga ämnen i Kemikalieinspektionens PRIO-databas, kandidatförteckningen och SIN-listan.

Utfasningsämnen enligt PRIO

Ämnen som ingår i denna kategori är:

- CMR-ämnen (cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande ämnen), kategori 1A & 1B enligt CLP-förordningen
- PBT- och vPvB-ämnen (långlivade, bioackumulerande och toxiska ämnen, samt mycket långlivade och mycket bioackumulerande ämnen) enligt REACH bilaga XIII
- Hormonstörande ämnen
- Ozonnedbrytande ämnen (enligt förordning 2037/2000/EG)
- Särskilt skadliga metaller (kadmium, kvicksilver, bly och deras föreningar)

Utfasningsämnen är ämnen med särskilt allvarliga egenskaper. Nyproducerade varor ska så långt som möjligt vara fria från ämnen med dessa egenskaper.

Prioriterade riskminskningsämnen enligt PRIO

Ämnen som ingår i denna kategori är:

- CMR-ämnen, kategori 2 enligt CLP-förordningen
- Potentiella PBT- och vPvB-ämnen (långlivade, bioackumulerande och toxiska ämnen, samt mycket långlivade och mycket bioackumulerande ämnen enligt REACH bilaga XIII)
- Ämnen med mycket hög akut giftighet (enligt KIFS 2005:7 alternativt CLP-förordningen)
- Allergiframkallande ämnen (enligt KIFS 2005:7 alternativt CLP-förordningen)
- Ämnen med hög kronisk giftighet (enligt KIFS 2005:7 alternativt CLP-förordningen)
- Miljöfarliga ämnen och ämnen med långtidseffekter i miljön (enligt KIFS 2005:7 alternativt CLP-förordningen)

Prioriterade riskminskningsämnen har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet. De ska alltid bedömas i förhållande till den aktuella användningen, exponeringen och utifrån den risk som då kan uppkomma.

PRIO-databasen finns på: <https://www.kemi.se/prio>

EU:s kandidatförteckning

Kandidatförteckningen består av ämnen som i enlighet med kraven i REACH-förordningen har identifierats som "substances of very high concern" (SVHC). För att identifieras som ett särskilt farligt ämne enligt REACH ska kemikalien uppfylla något av följande kriterier:

- CMR-ämne i kategori 1A och 1B enligt CLP-förordningen (cancerframkallande, mutagena eller reproduktionsstörande ämnen)
- PBT-ämne enligt särskilda kriterier i REACH (långlivade, bioackumulerande och toxiska ämnen)
- vPvB-ämne enligt särskilda kriterier i REACH (mycket långlivade och mycket bioackumulerande ämnen)
- Andra skadliga egenskaper som inger motsvarande grad av oro, som till exempel hormonstörande egenskaper, bedömning görs från fall till fall

Ämnen på kandidatförteckningen är behäftade med olika krav, bland annat informationskravet som säger att "alla som tillverkar, importerar eller säljer varor som innehåller mer än 0,1 procent av ämnet är skyldiga att tillhandahålla sina kunder sådan information att varan kan hanteras på ett säkert sätt". Minst namnet på ämnet måste anges. Konsumenter som frågar efter informationen har rätt att få motsvarande information inom 45 dagar.

Ämnen uppförda på kandidatförteckningen kan så småningom bli aktuella att skrivas in i bilaga XIV till REACH-förordningen och får då inte användas eller sättas ut på den europeiska marknaden utan tillstånd från den europeiska kemikaliemyndigheten ECHA. En del av kemikalierna på kandidatförteckningen är dock redan förbjudna, utan att ha blivit uppförda i bilaga XIV, i vissa typer av produkter och varor genom speciallagstiftning (till exempel leksaksdirektivet).

Kandidatförteckningen är under framtagande och uppdateras varje halvår. EU-kommissionens mål är att alla relevanta SVHC-ämnen ska vara upptagna på listan år 2020. För tillfället finns det drygt 200 ämnen på kandidatförteckningen och ett 40-tal ämnen på tillståndslistan i bilaga XIV till REACH-förordningen.

Kandidatförteckningen finns på: <https://echa.europa.eu/candidate-list-table>

SIN-listan

SIN-listan är framtagen av organisationen Chemsec och består av ämnen bedömda enligt samma kriterier som EU:s kandidatförteckning. SIN-listan är ett verktyg för de företag och organisationer som vill ligga steget före lagkraven. I dagsläget finns över 900 kemikalier listade.

SIN-listan finns på: <https://chemsec.org/sin-list/>

Uppdragets organisation

Revideringen av Västerås stads handlingsplan för kemikalier har utförts på uppdrag av kommunstyrelsen. Styrgrupp har utgjorts av processledningsgruppen för ekologisk hållbarhet.

- Beställare: Olof Bergold, stadsledningskontoret
- Ansvariga: Linda Granath, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
Susanna Grystad, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
- Projektgrupp: Linda Sporrang, barn- och utbildningsförvaltningen
Ida Carlén, stadsledningskontoret/upphandling
Karin Spets, kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen
Jenny Bergström, teknik- och fastighetsförvaltningen
Marie Brandstedt, teknik- och fastighetsförvaltningen
Anna Wadsten, Bostads AB Mimer
Sabina Björklund, Mälarenergi AB
Johanna Olsson, VafabMiljö
Elisabet Strinnhed, VafabMiljö
- Medverkat: Caroline Söderlund, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
Marianne Lidman Hägnesten, miljö- och hälsoskyddsförvaltningen
Christina Larsson, barn- och utbildningsförvaltningen
Anna Lindkvist, Mälarenergi AB
Bo Thyr, teknik- och fastighetsförvaltningen
Göran Stahre, Skultuna kommundelsförvaltning
Tezz Thorsdotter Åkerman, Nya Västerås flygplats AB
Björn Wester, Nya Västerås flygplats AB
Johan Lejdberg, Mälarhamnar AB

VÄSTERÅS STAD

Kontaktcenter: 021-39 00 00

www.vasteras.se